

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З НАЙМЕНУВАННЯМИ ЧАСТИН
ТІЛА В СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКІЙ ТА АРАБСЬКІЙ МОВАХ**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0359 - 1 а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови та
літератури (переклад включно)
освітньої програми Мова і література
(англійська)

Литвина Олена Максимівна

Керівник д.ф.н., доцент Козлова Т.О.

Рецензент д.ф.н., доцент Приходько Г.І.

Запоріжжя – 2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська

Освітня програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

« ____ » _____ 2020 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА**

Литвиній Олені Максимівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема кваліфікаційної роботи магістра (проєкту) «Фразеологізми з найменуваннями частин тіла в сучасних англійській та арабській мовах»

Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) Козлова Тетяна Олегівна, д.ф.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «04» травня 2020 року № 511– с.

2.Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проєкту) 1 грудня 2020 року.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проєкту) теоретичні засади поняття «фразеологізм», «соматизм», «валентність»; словники англійської та арабських мов.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) здійснити огляд теоретичних джерел; 2) розглянути соматичний компонент як складову фразеологічних виразів; 3) виявити валентнісний потенціал соматичних фразем на прикладі сучасних англійської та арабської мов.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Козлова Т.О., д.ф.н., проф.	06.05.2020	06.05.2020
Розділ 1	Козлова Т.О., д.ф.н., проф.	03.06.2020	03.06.2020
Розділ 2	Козлова Т.О., д.ф.н., проф.	20.08.2020	20.08.2020
Висновки	Козлова Т.О., д.ф.н., проф.	21.11.2020	21.11.2020

6. Дата видачі завдання 06.05.2020

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	травень 2020	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2020	виконано
3.	Написання вступу	червень 2020	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2020	виконано
5.	Написання практичного розділу	листопад 2020	виконано
6.	Формулювання висновків	листопад 2020	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2020	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2020	виконано
9.	Захист	грудень 2020	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____
(підпис)

М.В. Шимянова
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____
(підпис)

Т.О. Козлова
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____
(підпис)

В.А. Бережний
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 73 стор., 76 джерел.

Об'єкт дослідження: фразеологізми сучасної англійської та арабської мов.

Мета роботи: аналіз структури, валентнісного потенціалу соматичних фразем в англійській та арабській мовах.

Теоретико-методологічні засади: поняття, класифікація (Ш. Баллі, В. Виноградов, О. Кунін, М. Шанський); ключові поняття лінгвокультурологічного аспекту вивчення фразеологізмів (Болдирьов М., Маслова В.), когнітологічного (Д. Добровольський) та семіотичного (К. Юнг).

Отримані результати: фразеологія складає велику частину мови та розвивається доволі активно у різних мовах світу. Фразеологізми поділяються на величезну кількість груп, які мають свої структурні особливості і властивості; репрезентується варіативність соматичних фразем за групами від дієслівної до адвербіальної; однією з найбільших є група фразеологізмів з соматичним компонентом; найбільш репрезентативними серед соматичних фразеологізмів англійської та арабської мов є англійські фраземи; найбільш продуктивною групою соматичних фразеологізмів обох мов є дієслівна в межах якої репрезентується стала валентність відносно до дієслова, що зумовлюється фіксованим порядком дієслова в межах двох мов. Опис та аналіз валентності соматичних фразем англійської та арабської мови відповідає їх критеріям уживаності та властивостям соматизмів до сполучуваності (валентності), виокремлює найбільш та найменш продуктивні з них.

Ключові слова: *валентність, соматичні фраземи, дієслівні фраземи, субстантивні фраземи, ад'єктивні фраземи, адвербіальні фраземи*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ НЕСПОРІДНЕНИХ МОВ	10
1.1 Загально-теоретичні підходи до фразеології.	10
1.1.1 Поняття фразеологізму та його основні ознаки.	10
1.1.2 Класифікація фразеологізмів англійської мови	13
1.1.3 Загальна характеристика соматичних фразем.	19
1.2 Сучасні напрямки дослідження.	21
1.2.1 Фразеологізми в аспекті культурології.	21
1.2.2 Когнітологічний підхід до вивчення фразеологізмів.	24
1.2.3 Семіотичний вимір дослідження фразеологізмів.	27
1.2.4 Зіставне дослідження фразеологізмів.	31
1.3 Процедура та методи порівняльного дослідження валентнісних зв'язків у фразеологізмах неспоріднених мов.	32
1.3.1 Валентність та її види.	32
1.3.2 Методи сучасних досліджень фразеології.	34
1.3.3 Послідовність аналізу валентнісних зв'язків соматизмів у фразеології англійської та арабської мов.	36
РОЗДІЛ 2 ГРАМАТИКО-СЕМАНТИЧНІ ВАЛЕНТНІ ВІДНОШЕННЯ У СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕМАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА АРАБСЬКОЇ МОВ	37
2.1 Дієслівні валентні відношення у соматичних фразеологізмах.	37
2.1.1 Дієслівні валентні відношення у соматичних фразеологізмах англійської мови.	37

2.1.2	Дієслівні валентні відношення у соматичних фразеологізмах арабської мови.	45
2.2	Субстантивні валентні відношення у соматичних фраземах. . .	49
2.2.1	Субстантивні валентні відношення у соматичних фраземах англійської мови.	49
2.2.2	Субстантивні валентні відношення у соматичних фраземах арабської мови.	51
2.3	Ад'єктивні валентні відношення у соматичних фраземах. . . .	53
2.3.1	Ад'єктивні валентні відношення у соматичних фраземах англійської мови.	53
2.3.2	Ад'єктивні валентні відношення у соматичних фраземах арабської мови.	56
2.4	Адвербіальні валентні відношення у соматичних фраземах. . .	58
2.4.1	Адвербіальні валентні відношення у соматичних фраземах англійської мови.	58
2.4.2	Адвербіальні валентні відношення у соматичних фраземах арабської мови.	60
	ВИСНОВКИ.	62
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

дол.	–	дослівно
рос.	–	російська мова
стос.	–	стосується
ФО	–	фразеологічна одиниця
etc.	(лат. <i>et cetera</i>)	– тощо, таке інше
smb	(англ. <i>somebody</i>)	– ХТОСЬ
smth	(англ. <i>something</i>)	– ЩОСЬ

ВСТУП

Фразеологія вивчається протягом тривалого часу [Балли 2001; Виноградов 1986; Кунин 1979; 1980; 1984; 1996; Шанский 1996]. Останні десятиріччя фразеологія все частіше виступає у якості об'єкта мультидисциплінарних розвідок, які досліджують структуру фразем, процеси формування та їх систематизацію. Фразеологізми були систематизовані за різними ознаками та характеристиками зарубіжними та вітчизняними дослідниками. У працях сучасних лінгвістів запропоновано нові методи та прийоми аналізу різних за структурою, семантикою та функціями фразеологізмів.

Зацікавленість мовознавців, етнологів, культурологів фразеологією [Вакк 1964; Долгополов 1973; Тимченко 1990; Сарян 2006] зумовлена процесами глобалізації [Аюпова 2006], взаємообміну досвідом, культурним знанням, традиціями та звичками. Лінгвокультурна універсалізація стимулює розгляд та вивчення фразеологічної картини світу у когнітологічному, етнолінгвістичному, лінгвокультурологічному та зіставному аспектах [Алефиренко 2005; Болдирёв 2001; Бороздина 2011; Демьянков 2008; Кубрякова 2001; Маслова 2004].

Аналіз літератури з питань фразеології [Балли 1905; Виноградов 1977; Кунин 1996] показав, що достатньо глибоко вивчені властивості, систематизація англійської [Алдеева 2009] та арабської соматичної фразеології [Мвер 2013]. Детально вивчено питання валентності одиниць мови [Кацнельсон 1948; Абрамов 1966; Хельбиг 1978; Геньер 1988]. Попри всебічний розгляд соматичної фразеології, питання валентнісного потенціалу соматичних фразем, зокрема в англійській та арабській мовах, залишається й досі не дослідженим.

Актуальність дослідження обумовлено орієнтацією сучасного мовознавства на антропоцентричність мовної картини світу, вивчення

засобів та способів вербального кодування культурних універсалій та унікалій.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше здійснено порівняльний аналіз соматичних фразем сучасної англійської та арабської мови.

Об'єктом дослідження є фразеологізми сучасної англійської та арабської мов.

Предмет дослідження становлять граматико-семантичні валентні відношення, реалізовані складниками фразеологізмів із соматичним компонентом.

Мета роботи полягає у порівняльному аналізі сполучуваності соматизмів у складі фразеологічних одиниць сучасної англійської та арабської мови.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- систематизувати теоретичні положення вивчення фразеологізмів, які стосуються визначення фразеологічної одиниці, та критеріїв їх класифікації;
- схарактеризувати різні підходи до вивчення фразеологізмів зокрема, лінгвокультурологічний, когнітологічний та лінгвосеміотичний підходи;
- розробити процедуру порівняльного аналізу валентісних зв'язків, які реалізуються у складі фразеологізмів із соматичним компонентом;
- визначити продуктивні моделі реалізації морфологічної валентності досліджуваних фразеологізмів;
- визначити продуктивні моделі реалізації семантичної валентності досліджуваних фразеологізмів.

У дослідженні застосовано комплекс **методів**: *метод суцільної вибірки* для вилучення фразеологізмів із соматичним компонентом із лексикографічних джерел та укладання корпусу фразеологічних одиниць для аналізу; за допомогою *описового методу* узагальнено та систематизовано основні види соматичних фразем; *структурний аналіз* та *компонентний аналіз* було використано для з'ясування особливостей

структури та семантики досліджуваних одиниць; *дистрибутивний аналіз* для встановлення валентнісних зв'язків, тобто оточення соматизмів в межах фразеологізмів. *Зіставний метод* застосовано для порівняння валентнісних характеристик соматизмів у фразеології англійської та арабської мов. На всіх етапах роботи послідовно застосовувався *індуктивний метод*, характерною особливістю якого є дослідження явища у напрямку від конкретного матеріалу до узагальнень і висновків.

Матеріалом слугували 101 фразеологізмів в сучасній англійській мові та 40 фразеологізмів в арабській мові, які містять у своєму складі соматичний компонент. Матеріал відібрано з 5 авторитетних лексикографічних джерел [Longman... 2000; Oxford... 2004; Cambridge... 2006; Арабско-русский... 2002; Учебный русско-арабский ...1989].

Особистий внесок: розроблено послідовну методику аналізу валентнісних зв'язків соматизмів у складі англійських та арабських фразеологізмів.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що вона поглиблює уявлення про валентність соматичних фразеологізмів.

Практична цінність дослідження полягає у можливості використання його результатів для викладання курсу з лексикології та у проведенні практичних занять з англійської та арабської мов.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення роботи висвітлено в доповідях на 3 наукових конференціях:

1. XII Міжвишівська студентська науково-практична конференція Різдвяні студентські наукові читання «Vita in lingua», Запоріжжя, ЗНУ (06 грудня 2019 р.);

2. XIII університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука–2020», Запоріжжя (ЗНУ, 13-15 квітня 2020 р.);

3. XIII Міжвишівська студентська науково-практична конференція Різдвяні студентські наукові читання «Vita in lingua», Запоріжжя, ЗНУ (04 грудня 2019 р.).

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати дослідження висвітлено в 2 публікаціях – збірках матеріалів наукових конференцій:

1. Литвина О.М. Валентнісний потенціал соматичних фразем в англійській мові. Різдвяні читання. Різдвяні студентські наукові читання : Vita in lingua : Матеріали міжвишівської студентської науково-практичної конференції. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. С. 139–140.

2. Литвина О.М. Валентнісний потенціал соматичних фразем в арабській мові. Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2020» : у 4 т. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Т. 2. С. 131–132.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (71 найменувань), лексикографічних джерел (5).

У Вступі обгрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, окреслено завдання, визначено об'єкт і предмет, а також структуру роботи.

У першому розділі подаються загальні відомості стосовно дослідження фразеологічного складу різних мов. Особливу увагу приділено визначенню поняття «фразеологізм», «соматизм» та «валентність», питанням класифікації та функціонування фразеологізмів. У розділі були окресленні різні підходи до вивчення фразеологічних одиниць.

Другий розділ містить аналіз валентнісних відношень у фразеологічних одиницях із соматичним компонентом в сучасних англійській та арабській мовах. У розділі аналіз валентнісних відношень, був проведений у межах чотирьох фразеологічних груп в залежності від

лексико-граматичної приналежності головного (ядерного) компонента у їхній структурі.

У **Висновках** узагальнено результати дослідження.

Загальний обсяг – 73 сторін., з них основний текст становить 57 сторін.
Кількість використаних теоретичних джерел – 76, лексикографічних джерел – 5 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ НЕСПОРІДНЕНИХ МОВ

1.1 Загальнотеоретичні підходи до фразеології

1.1.1 Поняття фразеологізму та його основні ознаки. Історично склалося, що у різних мовах світу завдяки невпинній зміні мови різних слів за значенням почали утворювати влучні вирази. Більшість з них мають історичний підтекст і утворені були через традиції, обряди та якісь важливі події.

Досліджуючи фразеологізми різних мов світу необхідно розуміти, що таке фразеологізм, а саме його визначення спираючись на визначення подані у різних лінгвістичних джерелах.

Загальне визначення фразеологізму надав Ш. Баллі : «це сполучення, які міцно ввійшли в мову, називаються фразеологічними зворотами» [Балли 2001, с. 21]. І. Р. Гальперін надає таке визначення фразеологічним одиницям: «У кожній мові є сполучення слів, в яких значення цілого домінує над значенням складових частин, або, іншими словами значення цілого сполучення не зовсім точно, а інколи зовсім не виводимо з суми складових цієї сполуки частин» [Балли 2001, с. 169].

Поняття фразеологізму В. Л. Архангельський подавав як: «наявну у мові на певному етапі її історичного розвитку постійну комбінацію словесних знаків: граничну або цілісну, що відтворюється у мові її носіїв, яка заснована на внутрішній залежності її членів і складається мінімум з двох чітко визначених одиниць лексичного рівня, що знаходяться у певній послідовності, яка граматично організована за існуючими моделями словосполучень або речень і має єдине значення» [Архангельський, с.90–91].

Поняття фразеологізму є настільки поширеним, що його визначення можна знайти навіть у Кембриджському словнику [Cambridge 2000], а саме: «фразеологізмом є група слів у фіксованому порядку, яка має певне значення, яке відрізняється від значень кожного слова по одинці».

Щоб визначити чи відноситься те чи інше словосполучення до фразеологізмів, потрібно визначити основні ознаки фразеологізмів.

За словами В. Д. Ужченка та Д. В. Ужченка існують чотири основних ознаки фразеологізмів [Ужченко 2007, с.19], а саме: цілісність значення, фразеологічна відтворюваність, відносна постійність, експресивність.

Ознака цілісності значення – формується внаслідок переосмислення вільного словосполучення-прототипу, мотивувального фрагмента дійсності; виявляється у відносній ідентифікації фразеологізму певним словом, здатності його виступати окремим членом речення; відносною стабільністю (що не заперечує варіативності) компонентного складу і структури. Цілісність значення є універсальною функцією для усіх фразеологізмів так, наприклад, у фразеологізмі *небо прихилити* «зробити для когось усе, навіть неможливе» за ужитку цих слів окремо значення слів суцільно зміниться та за вживання як ФО набувається цілісне значення, яке не має нічого спільного із прямим сенсом слів.

Проте, цілісність значення виокремлювали й інші вчені та надавали цьому поняттю інші назви. Так, наприклад, за словами Я. І. Рецкера, ця властивість називається переосмисленням. З погляду А. І. Смирницького, однією з визначальних ознак є ідіоматичність. Ідіоматичність може бути охарактеризована як семантична нерозкладність (цілісність) фразеологізма.

На думку В. П. Жукова, це поняття має назву стійкість. Стійкість визначається як ступінь злитності й нерозкладності компонентів ФО [Жуков 1990, с.130]. Для ФО також властива не стійкість загалом, а стійкість на фразеологічному рівні [Карасик 2002, с.442].

Ознака фразеологічної відтворюваності пояснюється тим, що фразеологізми існують у мові вже як готові блоки, своєрідні кліше, які

можна видозмінювати й використовувати для вторинної номінації реалій. Прикладом відтворюваності є літературні цитати та вислови – «Бути чи не бути...» (В. Шекспір); тавтологічні вирази – *the livelong day* «цілий день».

Щодо ознаки відносної постійності компонентного складу та структури, то вона зумовлена певною обмеженістю використання фразеологічних одиниць; природною є лише трансформація в межах норми. Так, наприклад, одне й те саме слово *руки* може вживатися і з прикметником *руки загребуці* «хто-небудь дуже жадібний, ненаситний, прагне до наживи» і з дієсловом *руки зачесалися* «комусь хочеться привласнити, загарбати що-небудь», проте є деяка структурна постійність так, як *руки* стоять на першому місці в обох ФО, але другий компонент ми можемо змінити та їх значення буде схожим.

Така властивість як експресивність постає з найголовнішого призначення фразеологізмів – увиразнювати мов, надавати їй образності та емоційності. Так, наприклад, почуття тривожності можна виразити за допомогою більш емоційно-забарвленого фразеологізму *на душі коти зашкребли* – «коли хто-небудь хвилюється, перебуває в стані тривоги, неспокою». Тож, це допомагає надати нашій мові більшої виразності та різноманітності.

За словами Н. М. Шанського для фразеологізмів характерне значення, яке не залежить від значень компонентів, які їх складають [Шанский 1985, с.75]. В деяких ФО їх компоненти відображають загальне значення ФО, але все представляє собою єдність з семантичної точки зору.

О. Огуй визначає ще таку властивість як нарізнооформленість ФО. Це означає, що фразеологізм у своєму складі має два повнозначних слова [Огуй 2004, с.210]. Наприклад, у фразеологізмі *кіт наплакав*, що означає «дуже мало» у складі наявні дві самостійні частини мови, два самостійних слова, які вживаються досить часто окремо один від одного та при поєднанні у ФО утворилося зовсім інше значення.

Б. Плотников виділяє ще одну ознаку ФО – неможливість дослівного перекладу на інші мови. Як приклад фразеологізм *як сир у маслі* відповідає англійському фразеологізму *to live in a clover*, що за дослівного перекладу означатиме «жити у клевері», а в переносному разом з українським відповідником означатиме «жити дуже добре, в достатках». Як бачимо, ми не можемо перекласти ці вислови дослівно, проте за використання інших слів можемо отримати однакове значення [Плотников 1984, с.84].

1.1.2 Класифікація фразеологізмів. Через доволі активне застосування фразеологічних зворотів у різних мовах з'явилася потреба у їх класифікації. Першою людиною, яка систематизувала фразеологізми став Ш. Баллі. Він відокремив чотири типи словосполучень, а саме: вільні словосполучення, тобто сполуки, які не мають стійкості і розпадаються після утворення; звичні словосполучення – словосполучення з відносно вільним зв'язком між компонентами, які допускають деякі зміни; фразеологічні ряди – групи слів, де два близькоположні поняття зливаються в одне. Дані сполучення допускають перегрупування компонентів; фразеологічні єдності – сполучення, у яких слова втратили властиве їм значення і виражають цілісне поняття [Балли 2001, с. 8]. У подібних сполученнях не допускається перегрупування компонентів.

Проте, через деякий час французький лінгвіст Ш. Баллі переглянув свою систематизацію та вирішив, що можна виділити лише два типи фразеологізмів так, як інші є проміжними. Тож, він виділив дві основні групи: вільні сполучення та фразеологічні єдності – словосполучення, компоненти яких втратили усіяке самостійне значення унаслідок постійного вжитку в даних сполученнях [Балли 2001, с.60]. В цілому усе сполучення набуває нового значення.

Проте, це не стало єдиною систематизацією фразеологізмів, вчені та лінгвісти й надалі продовжували досліджувати та класифікувати

фразеологізми. Академік В. В. Виноградов систематизував фразеологізми з точки зору семантичної злитності їх компонентів. Відомо, що фразеологізми утворюються у результаті вільного сполучення слів, яке використовується у переносному значенні. Поступово таке значення відходить на задній план і сполучення стає стійким. І в залежності наскільки сильне переносне значення компонентів фразеологізму В. В. Виноградов поділяє їх на три типи: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення [Виноградов 1977, с. 89].

Базуючись на класифікації В.В. Виноградова свою класифікацію розробив Н.М. Шанський. Дана класифікація вважається загальноприйнятною. На його думку семантична злитність це «співвідношення, існуючу лише між загальним значенням фразеологізму і «приватними» значеннями його компонентів» [Шанский 1985, с.135].

В аспекті семантичної злитності виділяють чотири групи фразеологічних одиниць: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення, фразеологічні вирази.

Фразеологічні зрощення – «це семантично неподільний фразеологічний зворот, у якому його цілісне значення цілковито неспіввідносне зі значенням його компонентів» [Шанский 1985, с. 136]. Це такі вирази як: *спустя рукава* «аби-як», *из рук вон* «погано», *положа руку на серце* «щиро».

Фразеологічні єдності – це семантично неподільний та цілісний зворот, значення якого мотивовано значеннями складаючих його слів. До цієї групи належать такі фразеологізми: *пливти за течією* – «пасивно підкорюватися обставинам, нічого не роблячи, щоб змінити їх на краще», *прикусити язика* «утриматися від висловлювань, замовкнути». Ці словосполучення використовуються й у прямому значенні слів.

Фразеологічні сполучення – «це фразеологічний зворот, в якому є слова як з вільним значенням, так і з фразеологічно пов'язаним. Фразеологічні сполучення утворюються зі слів з вільним і фразеологічно пов'язаним

значенням» [Гальперин 1974, с.139]. До цієї групи ФО належать такі вирази: *потупити очі в землю* «дивитися в низ від сорому, ніяковості» (не існує фраз інших з дієсловом *потупити* «опустити вниз»).

Фразеологічний вираз – «це стійкий в своєму складі і вживанні фразеологічний зворот, який не тільки є семантично розділеним, але і складається цілком із слів з вільним значенням» [Жуков 1990, с.120]. До цієї групи може належати такий вираз як: *не всё то золото, что блестит* – «зовнішній вигляд буває оманливим».

А. В. Кумачева на відміну від акад. В. В. Виноградова виділяє не три групи фразеологічних одиниць, а дві: фразеологічні дуже тісно пов'язані вирази (фразеологічні зрощення та єдності); відносно вільні фразеологічні сполучення.

Поширеною є класифікація вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, яка заснована на етимології фразеологічних одиниць. Таким чином, виділяються:

- фразеологічні одиниці, пов'язані з предметами, які вийшли з ужитку, застарілими поняттями, колись існувавшими звичаями. Наприклад, *зелена вулиця* «покарання солдатів шпіцрутенами в кріпосницькій Росії» [Кумачёва 1953, с. 23];

- фразеологічні одиниці, що раніше належали до будь-якого професійного середовища, а потім вийшли за її межі і стали загальноживаними. До них належать: *на вагу золота (торгівля)*, *з одного тіста (пекарство)* тощо.

- фразеологічні одиниці, що прийшли з фольклору, міфології, біблії або творів будь-яких загальновідомих авторів [Кунин 1996, с 30]. До цієї групи належать: *Ахіллесова п'ята* «слабке, вразливе місце».

Англійська фразеологія, на думку А. В. Куніна, не вкладається в ті три класи, які виділяв В.В. Виноградов [Кунин 1996, с.26–27]. Система класифікації фразеологізмів, запропонована А. В. Куніним, ґрунтується на структурно-семантичному принципі, а також враховує стабільність

фразеологічних одиниць. Згідно з цією класифікацією, фразеологічні одиниці поділяються на чотири класи в залежності від їх комунікативної функції, яка визначається їх структурно-семантичними характеристиками:

- номінативні фразеологічні одиниці, які представлені сполученнями, що включають ад'єктивні, субстантивні, прийменникові та адвербіальні фразеологічні одиниці. Наприклад, *голова дірява* «хто-небудь безпам'ятний, забутливий»;

- номінативно - комунікативні фразеологічні одиниці, що включають дієслівні поєднання, що трансформуються в пропозицію з дієсловом в пасивному стані, наприклад, *to break the ice – the ice is broken*, що означає «розрядити атмосферу»;

- вигуківі фразеологічні одиниці і модальні фразеологічні одиниці невивукового характеру. У свій склад вони включають вигуківі поєднання слів, наприклад, *by Jesus!* «Їй-богу»;

- комунікативні фразеологічні одиниці, представлені прислів'ями та приказками, наприклад: «*Краще гірка правда, ніж солодка брехня*».

Структурну класифікацію фразеологічних одиниць запропонував Н. М. Шанський [Шанский 1985, с.83-84]. Дослідник розробив докладну систематизацію ФО залежно від типу головного (змістотворного) та залежного від них (функційних) складників синтаксичної будови ФО. Стисло розглянемо ці розряди та наведемо приклади реалізації основних моделей.

МОДЕЛЬ 1 «ЗМІСТОТВІРНИЙ КОМПОНЕНТ — ІМЕННИК»
реалізується через посередництво її різновидів, а саме:

ПРИКМЕТНИК + ІМЕННИК, де прикметник набуває неабиякого експресивного навантаження, хоча його участь у формуванні цілісної структури та семантики ФО вважаємо значущою, наприклад, рос. *золотые руки* «талант, здатність робити щось якісно і дуже гарно»;

ІМЕННИК 1 + ІМЕННИК 2 (У ФОРМІ РОДОВОГО ВІДМІНКУ), який за своїм значенням та синтаксичними функціями відповідають іменнику. Слова в таких виразах рівні: рос. *положение дел* «стан справ»;

ІМЕННИК 1 + ІМЕННИК 2 (У ФОРМІ РОДОВОГО ВІДМІНКУ), де за лексико-граматичним значенням і синтаксичним вжитком у реченні дані фразеологізми співвідносні з іменником, в усіх фразеологізмах даного типу залежні компоненти незамінні, а опорні утворюють різні відмінкові форми. порядок їх розташування є закріпленим: рос. *рот до ушей* «про людину, яка посміхається»;

ІМЕННИК (У ПРИЙМЕННИКОВО-ВІДМІНКОВІЙ ФОРМІ) + ІМЕННИК 2 (У ФОРМІ РОДОВОГО ВІДМІНКУ), де звороти даної групи можуть бути прислівниковими або атрибутивними та в них закладений порядок розподілу компонентів фразеологізму: рос. *с корабля на бал* «різка зміна обставин»;

ІМЕННИК (У ПРИЙМЕННИКОВО-ВІДМІНКОВІЙ ФОРМІ) + ІМЕННИК 2 (У ПРИЙМЕННИКОВО-ВІДМІНКОВІЙ ФОРМІ), де за лексично-граматичним значенням та своїми синтаксичними функціями відповідають прислівнику. В цій групі фразеологізмів іменники повторюються, тобто відбувається тавтологія. Слова з яких складається ця фразеологічна одиниця семантично рівні та порядок слів є закріпленим: рос. *бок о бок* «дуже близько»;

ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК, де дієслово слугує лише для виразу граматичних значень: рос. *водить за нос* «вводити в оману».

МОДЕЛЬ 2 «ЗМІСТОТВОРНИЙ КОМПОНЕНТ ДІЄСЛОВО» реалізується через групу:

ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК, де фразеологізми в основному є дієслівно-предикативними і у реченнях позначаються у ролі присудка, іменник представляє собою чисто експресивний характер: рос. *городить вздор* «казати нісенітницю».

МОДЕЛЬ 3 «РІВНОПРАВНІ КОМПОНЕНТИ» реалізується через групи:

ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК, де дієслово та іменник семантично рівні та виступають в реченні у ролі присудка: рос. *бить баклуши* «байдикувати»;

ПРИСЛІВНИК + ПРИКМЕТНИК + ІМЕННИК, де за лексично-граматичним значенням та синтаксичним вжитком у реченні відповідають прислівнику та можуть бути охарактеризованими як прислівниково-обставинні чи адвербіальні. Складаючи їх слова завжди рівноправні, а порядок є закріпленим: рос. *без задних ног* «зовсім без сил»;

ДІЄСЛОВО + ПРИСЛІВНИК, де фразеологічні звороти є дієслівними та в реченні позначаються у ролі присудка, компоненти семантично завжди рівні, а порядок розподілу складників може бути як прямим, так і зворотнім: рос. *пропасть даром* «втрачати холонокровність»;

МОДЕЛЬ 4 «КОНСТРУКЦІЇ З ЗАПЕРЕЧЕННЯМ» реалізується через одноіменну групу, де за лексико-граматичним значенням такі фразеологізми є дієслівними або прислівниковими, вони виконують у реченні роль присудка або обставини, складники є семантично-рівними та мають усталений порядок розподілу: рос. *не в своей тарелке* «некомфортно себе почувати».

МОДЕЛЬ 5 «КОНСТРУКЦІЇ ЗІ СПОЛУЧНИКАМИ» реалізується через групи:

КОНСТРУКЦІЇ З ПІДРЯДНИМИ СПОЛУЧНИКАМИ За лексико-граматичним значенням такі ФО є прислівниковими, у яких розподіл розташування компонентів закріплений та на початку завжди стоїть сполучник: рос. *как снег на голову* «несподівано»;

КОНСТРУКЦІЇ З СУРЯДНИМИ СПОЛУЧНИКАМИ, де фразеологізми виражені словами однакових частин мови, порядок розподілу складників закріплений та на початку завжди стоїть сполучник: *ни рыба ни мясо* «ніякий».

У розділі 2 критерії та види фразеологізмів, систематизовані вище, буде взято за основу при порівняльному аналізі фразеологізмів із соматичним компонентом в англійській та арабській мовах.

У цьому пункті розглянуто різні аспекти форм та функцій ФО в межах традиційного підходу. В наступному підрозділі запропоновано огляд особливого аналізу ФО з різних міждисциплінарних підходів, які є актуальними в сучасному мовознавстві.

1.1.3 Загальна характеристика соматичних фразем. Серед фразеологізмів виділяють особливу групу фразеологізми-соматизми, відміною рисою яких є наявність в їх структурі лексеми, яка означає частину тіла людини чи тварини [Вакк 1964, с.28].

За словами Ф. Вакка соматична лексика – одне з найдревніших об'єднань слів серед усіх мов світу, яке у процесі функціонування набуває багаточисельні асоціації й конотації і в різних мовах об'єднується у певну систему [Вакк 1964, с. 28].

Історично обумовлено, що соматичний код культури відбиває структуру реального і духовного світу та формує його сприйняття з анатомічною орієнтацією на своє тіло та функції частин тіла.

Вперше у лінгвістичний ужиток термін «соматичний» був введений у філологічному вивченні Ф. Вакком, який, розглядаючи фразеологізми естонської мови, які мали у своєму складі слова-назви частин тіла, називав соматичними. Він зробив висновки, що вони складають найбільш уживану частину фразеологічного складу естонської мови [Вакк 1964, с.23].

Термін «соматичний фразеологізм» у застосуванні до матеріалу російської мови вперше застосував Е. М. Мордкович, який стверджував, що більшість соматичних фразеологізмів виступає у якості функції негативної характеристики [Мордкович 1972, с. 98–99].

Належність соматизмів до найдревнішого «первісного» пласту лексики є основним екстралінгвістичним фактором, який викликає активність їх використання у різних мовах. Невипадково праці, які пов'язані із вивченням соматизмів, у більшості своїй присвячені зіставному аналізу саме соматичних фразеологізмів, які класифікуються за різною основою та частіше всього за смисловим змістом фразеологізмів або за ключовими словами (Ю. А. Долгополов 1973; И. В. Тимченко 1990; А. О. Кармишаков 1992, М.А. Сарян 2006; С.Э. Саидова 1992).

Мовними факторами утворення соматичних фразеологізмів є: семантичні перетворення або переосмислення готових словосполучень. А деякі соматизми утворюються одразу, не проходячи стадію вільного словосполучення.

Запозичення є також важливим способом утворення соматичних фразеологізмів. Фразеологічні запозичення можуть проникати в мову або усним шляхом у ході прямого контактування різних мов та народів, або письмовим шляхом. У результаті культурних, економічних, політичних та інших звязків іншомовних колективів [Долгополов 1973, с.75].

Основними джерелами появи соматичних фразеологізмів, за Ю. А. Долгополовим, є чотири групи.

1. Жести й міміка людини: *to show one's teeth* «погрожувати».
2. Фразеологічні відчуття й рефлекси організму на психофізичні збудники, наприклад: *to feel one's heart sink* «серце завмерло»; «серце кров'ю обливається».
3. Поведінка тварин: *to keep one's ear to the ground* «нагострити вуха».
4. Поезія сучасних обрядів, традицій, ритуалів, релігійних та забобонних уявлень: *to be tearing one's hair out* «рвати на собі волосся» [Долгополов 1973, с. 76].

Потрібно відмітити, що не усі лексеми, які означають назви частин тіла однаково беруть участь в утворенні соматичних фразеологізмів. «Частіше за

все, – як пише Ф. Вакк – у соматичних фразеологізмах використовують назви тих частин тіла, функції і значення яких очевидні, наприклад: голова, очі, рот, зуби, руки та ноги. Від важливості та очевидності головних функцій частин тіла залежить їх чисельність, тематична різноманітність відповідних груп соматичних фразеологізмів» [Вакк 1964, с.28]. Безумовно, що одією з причин, яка викликає значну активність соматизмів у складі фразеології, є ступінь усвідомлення людиною необхідності тих чи інших органів для свого життя.

Проте, той факт, що соматичні фразеологізми утворилися на основі головних функцій частин людського тіла, спільних у різних народів, не заперечує існування у пізних народів різноманітних соматизмів. Це пояснюється тим, що люди по-різному виражають свої емоції, неадекватно ставляться до навколишнього середовища. У різних народів нерідко відрізняється жестикуляція, міміка та символіка й метафоризація. У цьому зв'язку між соматичними компонентами фразеологізмів російської та англійської мови можна виявити наступні відношення: соматичній лексемі української мови в англійській відповідає соматична лексема з аналогічним значенням, наприклад, в англійській мові дуже часто як і в українській слово «серце» може виступати у значенні «душа»: *one's heart sank into one's boots* «душа у п'яти втекла»; *to bare one's heart* «відкрити душу».

1.2 Сучасні напрямки дослідження фразеології

1.1.2 Фразеологізми в аспекті лінгвокультурології. Відомо, що фразеологізми є представниками лінгвокультурології: внутрішня форма фразеологічних одиниць, яка є носієм вмотивованості часто містить елементи національно-культурного плану так, як фразеологізми виникають на основі «образного уявлення дійсності,

відображаючого переважно побутово-емпіричний, історичний і духовний досвід мовного колективу, який пов'язаний з його культурними традиціями» [Баранов 2008, с.613].

Лінгвокультурологічний аспект є дуже важливим та актуальним в наш час [Телія 1993, с. 302]. Для розуміння питання лінгвокультурологічного аспекту фразеологізмів необхідно розуміти, що є цим аспектом насправді.

Загальноприйнятим визначенням цього аспекту є вивчення мови з нерозривним зв'язком з культурою є вивчення мови. Загалом, саму науку лінгвокультурологію можна визначити наступним чином: лінгвокультурологія – це наука, яка виникла на стику лінгвістики та культурології, яка досліджує прояви культури народу, які відбилися та закріпились в мові [Мелерович 1979, с. 8].

Своєю семантикою ФО спрямовані на характеристику людини та його діяльності [Маслова 1997, с. 68].

Вихідним положенням для будь-якого лінгвокультурологічного дослідження, на думку В. Н. Телії, є постулат про те, що більшість одиниць фразеологічного складу володіє культурно-національною своєрідністю (у цю більшість можуть входити і ті фразеологізми, які засвоєні та культурно-адаптовані у ньому через різні форми запозичень). Наступний постулат, як зазначає В.Н. Телія, пов'язаний з розпізнаванням у культурній пам'яті фразеологізмів маркувальних сенсів, що зберігаються у ній. У колективній підсвідомості носіїв мови зберігається інтерконтекстуальний зв'язок фразеологізмів з тим чи іншим кодом культури, що проявляється у здатності носіїв мови до культурної референції, яка залишає свій слід у культурній конотації., яка грає роль «ланки», яка забезпечує діалогічну взаємодію різних семіотичних систем – мови та культури [Телія 1996, с. 75].

В. Н. Телія зазначає, що культурний код – це система знаків матеріального та духовного світу, які стали носіями культурних сенсів; у процесі освоєння людиною світу вони втілили у собі культурні смисли, які можна відстежити у цих знаках. Знаки – носії мови, можуть бути як

вербального, так й іншого характеру [Телія 1999, с. 15]. В. В. Красних визначає код культури як «сітку», яку культура «накидує» на оточуючий світ, членує, категоризує та структурує йогою. Коди культури співвідносяться стародавніми архетипічними уявленнями людини. Власне кажучи, коди культури ці уявлення й «кодують» [Красных 2002, с. 232].

На думку В. Н. Телія основною метою лінгвокультурологічного аналізу є вияв та опис культурно-національних коннотацій, які супроводжують значення в формі образних асоціацій з еталонами, стереотипами та іншими культурними знаками і, які співвідносяться один з одним за допомогою когнітивних процедур, які надають цим коннотаціям осмислення [Телія 1996, с. 250].

Для того, щоб з'ясувати сутність національно-культурного компоненту у фразеології, як справедливо вважають А. Н. Баранов та Д. О. Добровольський, слідє перш за все домовитися про те, що вважати національно культурною специфікою. Дослідники наводять два погляди на цю проблему. Згідно з першого, національно культурний компонент розглядається лише у значенні слів-реалій таких, як: рос. *самовар, лапти, щип* і відповідно в ідіомах *и мы не лаптем щип хлебаем, ездить в Тулу за свои самоваром* [Баранов 2008, с. 255]. Якщо прийняти цю точку зору, то на думку вчених, національно позначені ідіоми слідє розглядати як маргінальне значення. Інтуїтивно таке судження предметної області представляється, як вважають дослідники, непідтвердженими так, як можна знайти приклади релевантних обмежень на вживання фразеологізмів, які не мають слів-реалій у своєму складі.

Прояви культури найбільш відображаються у фразеологічних одинцях. Фразеологізми своїми окремими сторонами показують історію культури та сучасні її прояви.

Кожен народ має свої власні та особливі традиції, має своє власне світосприйняття і більшість фразеологізмів є невід'ємними частинами

історії народів. Тож, доволі звичні фрази, які ми вживаємо кожного дня є складовою нашої історії у більшості випадків.

Так, на прикладі арабської мови Х. Аль-Аттар розглянув розуміння культури, традиції та побуту через фразеологічні одиниці. Таким чином, носієм культурного коду можна вважати ідіому:

ضحك على دكته (dahika 'ly zaknahi) означає «сміятися з чиеїсь бороди», у фразеологічному сенсі ця фраза має значення «водити когось за ніс», тобто «дурити, обманювати когось». У арабських торговців борода вважалась символом честі і під час торгових справ, щоб затвердити свою згоду, їм було достатньо доторкнутися до своєї бороди, при цьому погладжуючи її за трикутним контуром [Аль-Аттар 2013, с. 1]. Цей жест зберігся й до сьогодні. Тож, як бачимо посміятися з бороди для арабів було, як образа та насміхання з їх честі.

На цьому прикладах можна побачити, що за допомогою фразеологізмів ми можемо дізнатися трохи більше про культуру народу або ж про можливі характерні особливості того чи іншого часу.

1.2.2 Когнітологічний підхід до вивчення фразеологізмів. Наразі поняття «картина світу» використовується представниками різних наук: філософії, психології, культурології, гносеології, когнітології, когнітивної лінгвістики.

Термін «картина світу» з'явився на початку ХХ ст. у роботах Г. Герца з фізики (1914). Терміном «картина світу» користувались також М. Планк (1966) та А. Ейнштейн (1968) [Абыякая 2003, с. 17].

Картина світу знаходить свій відображення в мові, що надає можливість говорити про мовну картину світу. За визначенням А.А. Кібрика мовна картина світу – це сукупність уявлень про світ, яка історично склалася в буденній свідомості даного мовного колективу і, яка відображена в мові [Кибрик 2001, с.35].

Когнітивна лінгвістика є невід'ємною частиною когнітивної науки, часто іменованої когнітивістики. Даний термін прийшов з латинської мови (*cognitio* – пізнання, вивчення, усвідомлення). Суть даної наукової парадигми полягає в відображенні мовних явищ з точки зору процесу пізнання – придбання, зберігання, перетворення і використання знань (основні каганець людини). Відповідно до думки М. М. Болдирьова, мета когнітивної лінгвістики полягає в тому, щоб «за допомогою осягнення мови проникнути в різні форми структур знання і описати існуючі між ними і мовою залежно» [Болдыр'єв 2002, с. 68].

Як об'єкт когнітивної лінгвістики виступають проблеми співвідношення мови і свідомості, роль мови в концептуалізації та категоризації світу, зв'язок когнітивних здібностей людини з мовою активно вивчаються когнітивними лінгвістами (Алефіренко 2005; Болдир'єв 2001; Бороздіна 2011 року; Дем'янков 2008; Кубрякова 2001; Маслова 2004). На думку А.П. Бабушкіна, фразеологія, будучи «дочірньої гілкою мовознавства», розвиває когнітивну науку і вирішує певні завдання в рамках «нової наукової парадигми» [Бабушкин 2013, с. 12]. Фразеолого-когнітивісти вважають, що в значенні фразеологічної одиниці можна виокремити базовий концепт, який співвідносить цю одиницю з тієї або іншою областю концептосфери. Базовий концепт виділяється за допомогою слова-ідентифікатора в визначенні стійких лексичних одиниць (Васильєв 2007; Васильєва 2007; Кофанова 2006). Так, наприклад, в значенні стійкого словосполучення, включеного в експериментальний список нашого дослідження, нім. *Wert auf etwas legen* – *etw. für sehr wichtig halten, einer Sache für sich selbst Bedeutung beimessen* (досл. «покласти на щось значення», літературний переклад «надавати чомусь велике значення») можна виділити базовий концепт «бути важливим» за допомогою слів-ідентифікаторів *wichtig* (важливий) и *Bedeutung* (значення, значимість).

Когнітивний підхід використовує когнітивні процедури для більш глибокого рівня лінгвокультурологічного аналізу фразеологізмів. У

когнітивної парадигми фразеологізм розуміється як мікротекст, який набуває певної структури в ході інтерпретації носієм мови всіх типів семантичної інформації фразеологізму в семантичному просторі культурного знання, що належить суб'єкту мовного спілкування.

Когнітивний підхід до виявлення національно-культурної своєрідності фразеологізмів передбачає аналіз окремих фразеосемантичних полів з метою опису їх в рамках фразоутворюючих моделей, сукупність яких показує як національні особливості мовного членування світу, так і особливості лінгвокогнітивного мислення при створенні кожного фразеологізму [Чичкина 2004].

Наразі, однією з найважливіших проблем когнітивної лінгвістики є проблема відображення людського світогляду в цілісній картині світу. Коли людина пізнає світ, то людина складає своє власне уявлення про світ, а саме: у його свідомості виникає «картина світу».

Фразеологічна картина світу є доволі фундаментальним поняттям і розглядається у якості компоненту світобачення людини, сукупності загальнолюдських та індивідуальних знань про світ та у якості результату творчого відображення в нашої свідомості не лише дійсного світу, а й пережитого нами, хоча це і не є відображенням нашої реальності. З одного боку, це може бути ідеальним ментальним утворенням, а точніше сумою предметних значень і уявлень про реальний світ, а з іншого боку, може виявитися побічно-похідним світу.[Доронина 2004; с. 12].

Існує безліч робіт, присвячених вивченню фразеології на матеріалі слов'янських, германських, романських, тюркських та багатьох інших сімей і груп мов, в основу яких покладено той чи інший підхід. Значна частина цих робіт в тій чи іншій мірі привертає методи дослідження і процедури всіх чотирьох підходів, що дозволяє дати більш повну картину національно-культурних особливостей фразеологічної системи мови.

Ці роботи виявляють універсальне, загальнолюдське і індивідуальне, національно-специфічне у фразеологічній картині світу, пропонують

критерії класифікації фразеологічних одиниць з метою виявлення їх національно-культурної специфіки [Арсентьева 2006, с. 122–124], описуються випадки, де національно-культурна складова дійсно є значущим елементом семантики і прагматики ідіоми, аналізують внутрішню форму ідіоми, її образну складову [Гарифуллина 2006, с.153].

Дані роботи досліджують семантику і прагматику фразеологізмів як особливих знаків мови і культури, показуючи як культурне значення в змісті фразеологізмів корелює з іншими рівнями значення, доводячи, що в образі фразеологізмів виражаються ті чи інші культурні смисли, зберігаються їх мотиваційні джерела. У ряді робіт розглядаються парадигматичні відношення фразеологізмів в рамках фразео-семантичних і асоціативних полів [Петренко 2008, с. 247–255].

Таким чином, фразеологічна картина світу активно досліджується в сучасній лінгвістиці при залученні лінгвокраєзнавчого, контрастивного, лінгвокультурологічного та когнітивного підходів на матеріалі одного або кількох мов. Ці дослідження дозволяють з'ясувати перелік образів, стереотипів, сформованих у фразеологічних картинах світу цих мов в зв'язку зі збереженням певних культурних асоціацій і конотацій в рамках семантики фразеологізмів.

1.2.3 Семіотичний вимір дослідження фразеологізмів. Мова – дзеркало культури у якому відбивається не лише оточуючий світ людина, але й суспільна самосвідомість народу, національний характер, традиції система цінностей та менталітет. Мова не просто відбиває світ людини, а і його культуру, він зберігає культуру та передає її з покоління у покоління. Саме тому, мова грає дуже важливу роль у формуванні особистості, національного характеру, народу, нації [Bausinger 1968, p. 68].

У формуванні ФО досить важливу роль відіграє внутрішня форма слова, яка обумовлена окремими ознаками означеного предмету, у якій

міститься основна інформація, яка пов'язана з культурою. Значиму інформацію можна отримати з внутрішньої форми фразеологізму так, як в ній наявна інформація пов'язана з культурою. Ця інформація відображає особливості та характерні риси культури, а також образи культури такі, як: міфи, архетипи, звичаї, відображені історичні події та елементи матеріальної культури.

Відомо, що з точки зору самого К.Г. Юнга, архетип не є змістовною частинкою. Від самого початку, архетип являє собою лише форму, яка наповнюється окремим змістом у процесі людського життя [Jung 1988, p. 155].

Дуже часто матеріалами досліджень психології К. Г. Юнга ставала література, а саме: казки та міфи. Це призвело до того, що термін «архетип» почав широко використовуватися в літературі, але саме розшифрування терміну було змінено. В літературі це термін має значення універсального прасюжету або прообразу, який був зафіксований міфом та перейшов з нього до літератури.

У. І. Копжасарова у своїй праці зазначає, що архетип є «стійким образом, який виникає у свідомості індивіда окремого мовного соціуму та має своє розповсюдження у культурі» [Копсажарова 2017, с.63]. Що стосується архетипів та ФО, то в більшості ФО є культурні архетипи.

Наприклад, в основі фразеологізмів з компонентом рос. *хлеб* «хліб» як у російській мові є рос. *хлебом не корми* «пристрасть до чогось», так і в англійській мові *bread is the staff of life* «без хлібу нема життя» – лежить архетип хлібу як символу життя, благополуччя, матеріального достатку.

Тож можемо побачити, що архетипом за словами родоначальника цього терміну є К. Г. Юнг є первісні образи, які є елементами колективного, безсвідомого. Являючись спадком найдревніших етапів розвитку людської психіки, вони володіють підвищеною емоційністю та представляють собою потужні скупчення психічної енергії [Jung 2003, p. 96].

Для розкриття культурного змісту фразеологічних одиниць важливо представити опис символу.

Символи культури є знакові постійні, в структурі яких предметний образ і глибинний зміст знаходяться в тісному взаємозв'язку. Людина в процесі діяльності відкриває для себе предмет – в процесі символізації світу відбувається відкриття людиною знака; «об'єкт раптом починає вказувати людині на щось ще, що знаходиться вище або поза ним буття» [Bausinger 1968, S. 111]. Реалія як елемент культури набуває особливого змісту і починає служити знаковим заступником цього сенсу, тобто символом. Функцією символу нагороджується й ім'я реалії.

Включене у фразеологізм як компонент, ім'я-символ інкорпорує свої смисли в семантику фразеологізму, створює культурну конотацію, обумовлюючи особливу роль фразеологізму – втілювати в собі символічне значення.

Символ розглядається в асоціації з предметом, явищем природи як щось, що замінює щось конкретне.

Кодування, співвідносно з архетипом, мабуть, є головною функцією ідеоматики, і саме символіка є її найважливішою відмінною рисою. Через символ (стереотип, еталон) мова виробляє приховане порівняння, зіставлення, витяг тих ознак і властивостей предмета – символу, на основі яких і відбулося переосмислення. «Завдяки тропеїзації символ стає надбанням мови, тобто набуває право на життя у звичайній мовній комунікації, в повсякденній народному дискурсі, що і робить ці вирази стійкими мовними зворотами, часто замінюють первинні номінації, тобто слова» [Рецкер 1974, с. 210].

Роль мовного символу укладена у зміні значення мовної сутності на функцію символічну. Згідно В. Н. Телія, «значення слова в цьому випадку нагороджується змістом, який вказує на власний референт слова, а «асоціативно» замінює «деяку ідею». Важливо відзначити, що матеріальним експонентом цього збитку є не реалія як така, а ім'я. Наприклад, в російській

ідіоми *сердце кровью обливається* «серце кров'ю обливається» (також в англійській мові *bleeding heart* «криваве серце») серце є символічним носієм, але ім'я власне значення якого замінюється символічним прочитанням: серце – орган почуттів.

Отже, культурно-національні символи, втілені в мовне тіло – це завжди значення слова, що виконують функцію символів: лексичні одиниці наділяються смислами, які стійко з ними асоціюються, які і вказують на концепти, які не є їх власне мовними значеннями. Або, наприклад, в російській фразеологічній одиниці з семантикою страху *душа в пятки ушла* «дух перехопило, злякатися» значення слова «душа» зберігає свою символіку – орган життєдіяльності» [Степанов 1996, с.65].

Прикладом «символізму» фразеології може бути вживання такого слова, як *hand* у перекладі «рука», що є символом фізичної праці, вмінням, майстерністю. Так, у виразі *a safe pair of hands*, що у перекладі «вмілі руки» можемо побачити, що символізм допомагає зрозуміти сенс виразу.

Отже, джерелом аналізу культурного змісту ідіом є розшифрування архетипів та символів – ширше способу мислення, способу життя, способу життєдіяльності звичайних індивідів мовного соціуму, інтерпретація базових ключових універсалій [Мелерович 1979, с.19].

Таким чином, фразеологізми прямо (у денотаті) або опосередковано (через співвіднесеність асоціативно-образної підстави з символами національної культури) несуть в собі культурну інформацію про світ, соціум.

Тому справедливо вважати, що фразеологічні одиниці – свого роду джерело премудрості народу, що зберігають і відтворюють менталітет народу, його культуру від покоління в покоління.

1.2.4 Зіставне дослідження фразеологізмів. Одним з найбільш продуктивних способів дослідження фразеологізмів є зіставне дослідження. Цінність зіставного дослідження полягає у можливості вирішення як теоретичних, так і практичних завдань. За допомогою зіставного методу стають можливими: розгляд мови та кожного її ярусу як системи, розгляд явищ мови у аспекті синхронності їх функцій, протиставлення відмінностей двох мов та визначення різниці між мовами. А також, цей метод є сукупністю прийомів дослідження й опису мови через системне порівняння з іншою з метою виявлення специфіки.

Метод зіставлення в лінгвістиці застосовується для вирішення як теоретичних, так і практичних завдань. У мовознавстві він отримав визнання і розвиток, що відображено в цілому ряді робіт. Ідеєю опису мов за рахунок їх зіставлення була здійснена Ш. Балі, який вважав, що за зіставного вивчення двох мов метою є відкрити їх «характерні риси, які особливо легко нададуть можливість виявити оригінальність та тип кожної з них.

Його наступниками стали А. Мальблан та В. П. Поллак, які зіставляли французьку та німецьку мови, Ж. Р. Віне, який зіставляв англійську та французьку. Німецький дослідник К. Райн та англійські й американські лінгвісти Р. Ладо та М. А. Халідай також застосовують цей метод у своїх працях та намагаються визначити його місце серед інших лінгвістичних методів.

Крім роботи над теоретичними питаннями мовознавства порівняльний метод має широке застосування у викладанні і розвитку методики викладання іноземних мов, подоланні міжмовної інтерференції, побудові нових методик освоєння всіх аспектів мови [Кочерган 2010].

1. 3 Процедура та методи порівняльного дослідження валентнісних зв'язків у фразеологізмах неспоріднених мов

1.3.1 Валентність та її види. Валентністю слова є здатність слова приєднувати до себе залежні слова в певних формах; без підпорядкованих йому слів використання головного не є повним. Валентність властива усім частинам мови [Адмони 1986, с 75].

У сучасній лінгвістиці виділяється два види валентності: семантична, синтаксична і морфологічна. У семантичній закладено понятійний зміст комбінації слова і відкритих ним позицій, заснованих, наприклад, на відносинах належності (кільце матері), місця (будинок в лісі), тощо. Під синтаксичною валентністю розуміється здатність слова виступати в певному синтаксичному оточенні (суб'єктний, предикативному, обставинному, об'єктному чи атрибутивному). Морфологічною валентністю є здатність лексеми поєднуватися зі словами певного класу або з окремим словом у певній граматичній формі. Наукою було введені поняття активної та пасивної валентностей. Пасивна проявляється підпорядкованою одиницею у відношенні до підпорядковуючої. Одне і те ж слово, проте, може вести себе по-різному: гіркий шоколад (активна), купити шоколад (пасивна).

Дослідження валентності надає можливість глибшого вивчення організації мови, закони побудови словосполучень, речень, текстів і навіть самих слів, якщо визначити, валентність як властивість словотворних компонентів. За допомогою валентності можна виявити найбільш продуктивні частини мови до сполучуваності, можна виокремити яка частина мови тяжіє до того чи іншого типу поєднання та який порядок слів найбільш притаманний до тої чи іншої групи. Для цього й необхідне розуміння того, що представляє собою валентність.

Протягом усього розвитку лінгвістики в центрі уваги дослідників завжди знаходилися закони побудови пропозиції, основної одиниці мови. І в цьому відношенні на передній план виступає теорія валентності. Свій початок вона веде від робіт французького лінгвіста Л. Теньєра [Теньєр 1988]. Слідом за ним радянський вчений С. Д. Кацнельсон позначив валентність як «властивість певних розрядів слів приєднувати до себе інші слова» [Кацнельсон 1986; с. 20].

Значний внесок у розвиток теорії валентності частин мови внесли також Ю. Д. Апресян [Аперсян 2010], Є. В. Падучева [Падучева 2011]; ряд цінних теоретичних положень по валентностних граматиці знаходимо в роботах таких вчених, як В. Г. Гак [Гак 1984], С. Д. Кацнельсон [Кацнельсон 1986], Г. А. Золотова [Золотова 1988] та інші.

Ряд лінгвістів сприймають тільки термін «валентність», розуміючи валентність в широкому сенсі як виборчу здатність мовних одиниць поєднуватися з іншими мовними одиницями і валентність у вузькому сенсі, яка пов'язана з обов'язковою сполучуваністю слів у реченні і забезпечуючи його граматичну правильність (І. А. Стернин [Стернин 1985], З. Д. Попова [Попова 2006],). Інші лінгвісти, навпаки, обмежуються терміном сполучуваність (Н. Д. Арутюнова [Арутюнова 1987], В. М. Телія [Телія 1996]). Валентність як здатність слова сполучатися з іншими словами зближує зміст терміна з поняттям сполучуваності.

У 60-ті роки В. Бодзіо висловив думку про те, що валентність є властивість певного мовного значення мати відкриті позиції з точки зору логічних відносин, а це означає, що нею володіє не лише дієслово, як вважав Л. Теньєр [Теньєр 1988, с.117], але й інші частини мови, а саме: іменник. Вчений відмічав, що валентність властива усім релятивним іменникам, оскільки у їх семантиці закладена спрямованість на відношення з іншим об'єктом. Разом з тим, визнаючи за іменником властивість мати валентність, більшість лінгвістів вважають, що реалізація валентності іменників не завжди має місце під час мовного вживання, з цього випливає, що іменники

володіють лише факультативною валентністю (Бондзио 1971; Иофик 1972; Лебедев 1969). У той же час ряд дослідників кажуть про обов'язкову валентність іменників та прикметників та прилівників (Степанова 2006, Хельбиг 1984; Фурашов 1989; Юдина 1997; Теплова 2002; Иванова 2006; Комкова 2011). Слідє відмітити, що в фокусі уваги лінгвістів знаходиться не тільки валентність окремих частин мови, але і цілих класів слів таких, як фразеологічні одиниці (Торцова 1984; Панкратова 1987; Скрипкина 1994, Землякова 2015) на прикладах німецької, англійської та російської мов.

Валентність же соматичних фразем є маловивченою так, як була розглянута лише на прикладі зіставлення англійської та російської мов (Землякова 2015).

1.3.2 Методи сучасних досліджень фразеології. Фразеологізми у різних мов варіюються, тому задля того, щоб проаналізувати їх якісно необхідно використовувати різні методи для їх дослідження.

Якщо раніше у другій пол. ХХ ст. для дослідження фразеологізмів ці методи використовувались здебільшого відокремлено, то у сучасній лінгвістиці для цього використовують цілий комплекс процедур та методів.

У цій роботі поняття метод ми розуміємо як систему правил і прийомів підходу до вивчення явищ і закономірностей природи, суспільства і мислення; шлях, спосіб досягнення певних результатів у пізнанні і практиці, тобто спосіб організації теоретичного і практичного освоєння дійсності [Кибрик 1972, с. 45].

Найчастіше для дослідження фразеології використовуються такі методи як: описовий метод; метод лінгвістичної географії; зіставний метод; порівняльно-історичний; структурний та компонентний аналіз.

За описового методу використовуються прийоми зовнішньої та внутрішньої інтерпретації. Прийоми зовнішньої інтерпретації бувають двох

видів: а) за зв'язком з позамовними явищами (соціологічні, логіко-психологічні, артикуляційно-акустичні); б) за зв'язком з іншими мовними одиницями (прийоми міжрівневої інтерпретації). Щодо прийомів саме внутрішньої інтерпретації, то це є різними способами вивчення мовних явищ, які базуються на їх системно-парадигматичних і синтагматичних зв'язках [Степанова 2006, с.37].

Класифікація під час цього методу відбувається за розподілом фактів або ознак відносно один одного та часто подаються у вигляді таблиць, а використання його у лінгвістиці грає вагомую роль. Так, наприклад, завдяки цьому методу в нас є книжки з граматики, в яких описуються граматичні явища та граматичні властивості, різні види словників, тощо.

Порівняльно-історичний метод базується на наукових прийомах відтворення не зафіксованих писемністю наявних мовних фактів шляхом планомірного порівняння [Мусорин 2004, с.11]. Під час цього методу з лексичного фонду мов, спорідненість яких потрібно довести або навпаки, відбираються слова, які з давніх часів наявні у мові будь-якого народу і як правило не запозичуються з одної мови до іншої. А вже на основі порівняння різних мовних одиниць виявляється ті чи інші фонетичні відповідності. Виявляється їх спорідненість, а за рівнем їх спорідненості виокремлюються їх групи та підгрупи.

Метод лінгвістичної географії є сукупність прийомів, які полягають у картографуванні елементів мови, що розрізняють її діалекти. Цей метод дуже міцно пов'язаний з порівняльно-історичним так, як виявляє ареальні зв'язки між мовами, а його завданням слугує точне дослідження мов та визначення зон поширення окремих мовних явищ. Метод використовується у синхронічному та діахронічному аспектах.

Зіставний метод використовується задля зіставлення різних мов та є одним з найбільш уживаних у контрастивній лінгвістиці, адже за його допомогою можна виявити спільні та відмінні риси; поглибити знання з одної мови за рахунок другої.

Компонентний аналіз використовується задля виділення особливостей семантики у ФО. А структурний аналіз допомагає у виділенні структури лексичних одиниць та її особливості.

1.3.3 Послідовність аналізу валентнісних зв'язків соматизмів у фразеології англійської та арабської мов. Процедура аналізу фразеологізмів передбачає таку послідовність.

На першому етапі використовується метод суцільної вибірки, за допомогою якого здійснюється відбір матеріалу для подальшого дослідження.

На другому етапі за допомогою описового методу проаналізовано структуру та семантику відібраних виразів. За допомогою структурного методу та семантичного аналізу уточнено лінгвальні властивості соматизмів у складі стійких виразів.

Третій етап дослідження передбачає застосування методу дистрибутивного аналізу задля встановлення сполучуваності та оточення соматизмів у фразеологізмах та аналізу їх валентнісного потенціалу.

На всіх етапах дослідження застосовано зіставний метод для порівняння даних, встановлення спільних та відмінних ознак фразеологізмів з соматичним компонентом в арабській та англійській мовах.

РОЗДІЛ 2

ГРАМАТИКО-СЕМАНТИЧНІ ВАЛЕНТНІ ВІДНОШЕННЯ У СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕМАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА АРАБСЬКОЇ МОВ

2.1 Дієслівні валентні відношення у соматичних фразеологізмах

2.1.1 Дієслівні валентні відношення у соматичних фразеологізмах англійської мови. Серед дієслівних соматичних фразем (фраземи, які у своєму складі мають дієслово) англійської мови виділяються, деякі моделі:

МОДЕЛЬ I «ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК» до якої належать такі фразеологізми як:

- *to raise eyebrows* шокувати або дивувати, досл. піднімати брови, соматизм *eyebrows*;

- *to break a leg* побажання вдачі (використовується у театрі перед виходом на сцену), досл. зламати ногу, соматизм *leg*.

Для формування фразеологізмів цієї моделі здебільшого використовуються дієслова руху *break*, *raise*. Щодо соматизмів, то були використані соматизми *eyebrows*, який належить до голови та *leg*, який належить до кінцівок.

МОДЕЛЬ II «ДІЄСЛОВО + ПРИКМЕТНИК + ІМЕННИК», яку представляють такі фразеологізми:

- *to turn a blind eye* ігнорувати щось, досл. повертати сліпе око, соматизм *eye*;

- *to have a big mouth* дуже багато говорити, досл. мати великий рот, соматизм *mouth*;

- *to have green fingers* мати золоті руки (у садовідництві), досл. мати зелені пальці, соматизм *fingers*;

- *to have a free hand* свобода дій, досл. мати вільні руки, соматизм *hand*;
- *to have a thick skin* не звертати увагу на критику, досл. мати товсту шкіру, соматизм *skin*;
- *to show a false face* лицемірити, досл. показувати несправжнє обличчя, соматизм *face*.

Як бачимо, то серед цієї моделі найбільш уживаним є дієслово стану *have* та представлені дієслова руху *show, turn*. Серед соматизмів найбільш продуктивними виявились ті, які належать до частини голови *eye, mouth, face*; менш продуктивними виявилися соматизми кінцівок *fingers, hand*. А найменш продуктивним в межах цієї моделі став соматизм *skin*, який належить до основної частини тіла.

МОДЕЛЬ III «ДІЄСЛОВО + ЗАЙМЕННИК + ПРИКМЕТНИК + ІМЕННИК»:

- *to give your right arm* хотіти чогось дуже сильно дати свою праву руку.
- У межах цієї моделі використовується дієсло руху *give* та соматизм *arm*, який належить до верхніх кінцівок.

МОДЕЛЬ IV «ДІЄСЛОВО + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *to win by a nose* перемогти з невеликим відривом, досл. перемогти у відрізок з ніс, соматизм *nose*.

У фраземі цієї моделі було використано дієслово стану *win* та соматизм *nose*, який належить до соматизмів голови (а саме: перцепції).

МОДЕЛЬ V «ДІЄСЛОВО + ЗАЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *to chance one's arm* ризикувати, досл. ризикувати чиеюсь рукою, соматизм *arm*;
- *to fold one's hand* скласти руки, не діяти, досл. згинати руки, соматизм *hand*;
- *to travel one's face* використовувати привабливу зовнішність для досягнення своїх цілей, досл. подорожувати, їздити обличчям, соматизм *face*;

- *to hide one's head* ховатися, приховувати своє приниження, досл. ховати голову соматизм *head*;

- *to powder one's nose* припудрити носика, йти до вбиральні, припудрити носика, соматизм *nose*;

- *to twiddle one's thumbs* ледарювати, досл. вертіти великими пальцями, соматизм *thumbs*;

- *to pick smb's brains* використовувати чужі ідеї, досл. вкрасти чийсь розум, *brains*;

- *to twist someone's arm* не дозволяти щось робити, досл. викручувати комусь руки, соматизм *arm*;

- *to bite one's tongue* прикусити язика, не сказати чогось зайвого, досл. вкусити язика, соматизм *tongue*;

- *to show one's teeth* проявляти ворожість, досл. показувати зуби, соматизм *teeth*;

- *to pick someone's brain* поговорити з кимось задля отримання потрібної інформації або поради, досл. вибирати мозок, соматизм *brain*;

- *to box someone's ears* надерти вуха, досл. бити чийсь вуха, соматизм *ears*;

- *to give someone the elbow* розійтись з кимось (стос. романтичних відносин), досл. давати комусь лікоть, соматизм *elbow*.

Ця модель виявилася найбільш чисельною, а найбільш продуктивними виявилися дієслова руху, а саме: *fold, travel, hide, powder, twiddle, pick (2), twist, bite, show, box, give*. Найменш продуктивним виявилось дієслово стану *chance*. Найбільш продуктивними соматизмами у її межах виявилися соматизми, які належать до соматизмів голови, а саме: *ears, brain (2), tongue, teeth, nose, head, face*. Менш продуктивними виявилися соматизми верхніх кінцівок *elbow, arm(2), thumb, hand*.

МОДЕЛЬ VI «ДІЄСЛОВО + ЗАЙМЕННИК + ІМЕННИК + ПРИСЛІВНИКОВА ЧАСТКА»:

- *to pull smb's finger out* докладати більших зусиль, досл. висмикнути чийсь палець, соматизм *finger*;

- *to keep one's chin up* тримати голову вище, не вішати носа, досл. тримати підборіддя вище, соматизм *chin*;

- *to run one's eyes over* проглядати щось швидко, досл. пробігти очима через, соматизм *eyes*;

- *to put your feet up* відпочити розслабитися, досл. задерти ноги, соматизм *feet*;

- *to beat one's brains out* тяжко працювати, щоб чогось досягти, досл. вибити мізки, соматизм *brains*;

- *to eat one's heart out* страждати, досл. їсти чиєсь серце, соматизм *heart*.

У межах цієї моделі простежується тенденція використання дієслів руху, а саме: *pull, keep, run, put, beat, eat*. Що стосується соматизмів, то найбільш продуктивними є соматизми, які відносяться до голови *chin, eyes, brains*; менш продуктивними є соматизми кінцівок *finger feet*; найменш продуктивними виявилися соматизми основної частини тіла *heart*.

МОДЕЛЬ VII «ДІЄСЛОВО + ПРИСЛІВНИКОВА ЧАСТКА + ЗАЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *to jump down someone's throat* реагувати агресивно на чийсь дії або слова, досл. стрибнути комусь на горло, соматизм *throat*;

- *to pick up one's ears* нагострити вуха, досл. піднімати вуха, соматизм *ears*;

- *to look down one's nose* ставитися з презирством, досл. дивитися вниз через ніс, соматизм *nose*;

- *to fall on smb's neck* кинутися комусь на шию, досл. впасти на шию, соматизм *neck*.

У поданій моделі використано лише дієслова руху *jump, pick, look, fall*. Щодо використання соматизми, то тут використано лише соматизми, які належать до групи голови *throat, ears, nose, neck*.

МОДЕЛЬ VIII «ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК+ ПРИЙМЕННИК + ЗАЙМЕННИК»

- *to rub shoulders with smb* спілкуватися, зустрічатися, досл. зустрічатися плечима з кимось *shoulders*;

- *to break the neck of smth* знищити щось, подолати супротив, досл. зламати шию чогось, соматизм *neck*;

- *to keep an eye on smth* слідкувати за чимось, досл. тримати око на чомусь, соматизм *eye*.

У межах цієї моделі були вжиті лише дієслова руху *rub, break, keep*. Були вжиті соматизми верхньої частини тіла *eye* та *neck*, які належать до голови; *shoulder*, який належить до основної частини тіла.

МОДЕЛЬ IX «ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК + ПРИСЛІВНИК»:

- *to lay heads together* радитися, досл. схилити голови разом, соматизм *heads*;

- *to make head against* пручатися, чинити опір, досл. зробити голову проти, соматизм *head*.

У межах цієї моделі були вжиті лише дієслова руху *lay, make* та соматизм *head*, який належить до групи голови.

МОДЕЛЬ X «ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК»:

- *to go belly up* збанкрутіти, досл. піти животом до верху, соматизм *belly*.

У межах цієї моделі вжито лише дієслово руху *go*. Щодо соматизму, то тут був вжитий соматизм *belly*, який належить до основної частини тіла.

МОДЕЛЬ XI «ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК + СПОЛУЧНИК + ІМЕННИК»:

- *to cost an arm and a leg* коштувати дуже дорого, мати зависоку ціну, досл. коштувати руки та ноги, соматизми *arm, leg*.

У цій моделі використано дієслово стану *cost* та у межах одної фраземи було використано 2 соматизми *arm, leg*, які належать до кінцівок.

МОДЕЛЬ XII «ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»

- *to see eye to eye* зійтись у поглядах, віч-на-віч, досл. бачити око до ока, соматизм *eye*.

У межах цієї моделі було вжито дієслово стану *see* та соматизм *eye*, який був вжитий двічі та належить до соматизмів групи голови.

МОДЕЛЬ XIII «ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК + ЗАЙМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *to have one's head in the clouds* мріяти, досл. мати голову у хмаринках, соматизм *head*.

У межах цієї моделі було вжито дієслово стану *have* та соматизм *head*, який належить до соматизмів групи голови.

МОДЕЛЬ XIV «ДІЄСЛОВО + ПРИСЛІВНИКОВА ЧАСТКА + ЗАЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *to get up sb's nose*, дратувати когось, досл. піднімати, або задирати носа, соматизм *nose*;

- *to get in someone's hair* дратувати когось, досл. залізти в чиесь волосся, соматизм *hair*.

Ця модель була представлена дієсловом руху *get* та соматизмами групи голови *hair, nose*.

МОДЕЛЬ XV «ДІЄСЛОВО + ЗАЙМЕННИК + ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ЗАЙМЕННИК»

- *to put one's foot in it* вляпатися, сказати щось недоречно, досл. втрапити ногою у щось, соматизм *foot*;

- *to put one's back into smth* тяжко працювати над чимось, досл. покласти спину на щось, соматизм *back*.

У межах цієї моделі було використано лише дієслово руху *put* та соматизми основної частини тіла *back* та нижніх кінцівок *foot*.

МОДЕЛЬ XVI «ДІЄСЛОВО + ЗАЙМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *to stab someone in the back* говорити позаочі, ніж у спину, досл. вдарити у спину, соматизм *back*.

Ця модель була репрезентована дієсловом руху *stab* та соматизмом основної частини тіла *back*.

МОДЕЛЬ XVII «ДІЄСЛОВО + ЗАЙМЕННИК + ІМЕННИК + ПРИКМЕТНИК»:

- *to keep one's eyes peeled* дивитися дуже уважно, досл. тримати очі розплющеними, соматизм *eyes*.

У поданій моделі було використано дієслово стану *keep* та соматизм групи голови *eyes*.

МОДЕЛЬ XVIII «ДІЄСЛОВО + ЧАСТКА + ІМЕННИК»:

- *to make no head* не рухатися вперед, досл. не робити голови, соматизм *head*.

Подана модель була представлена дієсловом руху *make* та соматизмом групи голова *head*.

МОДЕЛЬ XIX «ЧАСТКА + ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК»:

- *to not lift a finger* і пальцем не поворухнути, не зробити жодних зусиль, досл. не підняти пальця, соматизм *finger*.

Подана модель була представлена дієсловом руху *lift* та соматизмом групи верхніх кінцівок *finger*.

Усі подані вище моделі мали правобічну валентність, що пояснюється тим, що інші частини мови завжди займають постпозицію за дієсловом так, як дієслово в англійській мові є домінуючим.

XX МОДЕЛЬ «ІМЕННИК + ДІЄСЛОВО + ПРИЙМЕННИК»

- *a shoulder to cry on* співчувати комусь, досл. плече, щоб поплакати, соматизм *shoulder*.

Це єдина дієслівна соматична фразема з поданого переліку, яка має лівобічну валентність. У цій фраземі було вжито дієслово руху *cry* та соматизм *shoulder*, який належить до соматизмів групи основної частини тіла.

Дієслівні соматичні фрази являються найчисельнішою групою. В фраземах цього виду найчастіше зустрічається лівобічна валентність. З 51 досліджених дієслівних соматичних фразем лише одна була з правобічною валентністю. Фразема з соматизмом *shoulders* має правобічну валентність відносно до соматизму. Соматизм *arm* був ужитий у фраземах 4 рази та мав тенденцію тяжіння до правобічної валентності. Соматизм *fingers* був ужитий 3 рази й усі з правобічною валентністю, *foot* був продемонстрований 2 рази й усі з лівобічною валентністю. Соматизм *hand* був використаний 2 рази, *face* – 2 рази, *head* – 5 разів, *neck* – 3 рази, *ears* – 2, *leg* – 2, *mouth* – 1, *nose* – 4, *skin* – 1, *throat* – 1, *thumbs* – 1, *tongue* – 1, *back* – 2, *chin* – 1, *teeth* – 1, *elbow* – 1, *brain* – 3, *belly* – 1, *eyes* – 4, *hair*, *heart*, *eyebrows* по одному разу та всі ці соматизми мають лівобічну валентність до соматизму. Найбільш притаманним для цього типу фразем є соматизми: *head*, *neck*, *nose*, *brain*, які всі належать до групи соматизмів голови. Менш продуктивними серед соматичних груп виявилися група верхніх кінцівок та нижніх кінцівок. Найменш продуктивними виявилася група основної частини тіла. Дієслова руху виявилися найбільш продуктивними та були представлені у 43 фраземах з 51, найбільш продуктивними дієсловами руху виявилися *show* (2), *pick* (3), *put* (3), *get* (2), *make* (2). Менш продуктивними виявилися дієслова стану, *have* (5), *chance*, *cost*, *see*, *keep* по одному разу, які були представлені лише у 8 фраземах. Що стосується синтаксичної валентності, то найбільш продуктивною виявилася структурна модель дієслово + займенник + іменник, яка була застосована 13 разів, а найменш продуктивними виявилися дієслово + займенник + прикметник + іменник, дієслово + прийменник + іменник, дієслово + іменник + прийменник, дієслово + іменник + сполучник + іменник, дієслово + іменник + прийменник + іменник, дієслово + іменник + займенник + прийменник + іменник та іменник + дієслово + прийменник. Можна сказати, що семантичне значення в основній частині фразем було змінено при поєднанні.

2.1.2 Дієслівні валентні відношення у фразеологізмах арабської мови. МОДЕЛЬ I «ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК»:

بخش آذانهم ب /bakhasha adhanihim bi/ *протуркати всі вуха* досл. *проколоти вуха*.

У поданій моделі було вжито дієслово руху بخش /bakhasha/ *проколоти* та соматизм, який відноситься до групи соматизмів голови آذان /adhanun/ *вуха*.

МОДЕЛЬ II «ДІЄСЛОВО+ ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

ايه في لجزع /aiyh fi aljaez/ *мати владу над кимось*, досл. *тримати в кулаці* соматизм لجزع /aljaez/ *кулак*.

У поданій моделі використовується дієслово руху ايه /aiyh/ *тримати* та соматизм, який належить до групи верхніх кінцівок لجزع /ljaez/ *кулак*.

МОДЕЛЬ III «ЧАСТКА + ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК»:

لم يغمضه جفن /lam yughmad jafnan/ *очей не зімкнув, не заснути і на хвилину*, досл. *блимати оком* соматизм جفن /jafnun/ *око*.

У межах цієї моделі вживається дієслово руху يغمضه /yughmad/ *блимати* та соматизм جفن /jafnun/ *око*, який належить до соматизмів голови.

МОДЕЛЬ IV «ДІЄСЛОВО+ ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

زرّ الغبار في العيون /zara alghabar fi aleuyun/ *вводити в оману*, досл. *пускати пил в очі*, соматизм العيون /aleuyun/ *очі*;

أسودت الدنيا في وجههم /aswadat aldunya fi wajhi/ *потемніло в очах*, досл. *світ почорнів в його обличчі*, соматизм وجههم /wajhun/ *обличчя*;

قلب عقب رأسا على /qalaba eaqib raasan ealaa / *змінити рішення*, досл. *перевернути з голови на п'яти*, соматизми رأسا /raasun/ *голова* та عقب /eaqibun/ *п'яти*.

У цій групі використовуються переважно дієслова руху زرّ /zara/ *пускати* та قلب /qalaba/ *повернути*; менше використовуються фразеологізми стану як أسودت *почорніти*. Щодо соматизмів, то переважають соматизми

групи голови العيون /aleuyun/ *очі*, رأسا /raasun/ *голова*, وجههم /wajhun/ *обличчя*; найменш уживаним є соматизм групи нижніх кінцівок عقب /eaqibun/ *п'яти*.

МОДЕЛЬ V «ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК + СПОЛУЧНИК + ІМЕННИК»:

فتح العيون و الأذان /fataha aleuyun w al'adhan/ *сприймати з великою увагою*, досл. *розплющувати очі та вуха*, соматизми عيون /euyun/ *очі* та أذان /adhan/ *вуха*;

سعى بيديه و رجليه /saeaa byadyh wa rijalih/ *дуже сильно намагатися*, досл. *намагатися руками і ногами*, соматизми يد /yadun/ *рука* та رجل /rijalun/ *нога*.

У межах цієї моделі представлені дієслова руху فتح /fataha/ *сприймати* та стану سعى /saeaa/ *намагатися*. Щодо соматизмів, то були використані як соматизми кінцівок يد /yadun/ *рука* та رجل /rijalun/ *нога*, так і соматизми, які належать до голови عيون /euyun/ *очі* та أذان /adhan/ *вуха*.

МОДЕЛЬ VI «ДІЄСЛОВО + ПРИКМЕТНИК + ІМЕННИК»:

رجع صفر اليدين /rajaa sifr alyadin/ *повернутися з порожніми руками* досл. *повернутися з вітром в руках*, соматизмів يدين /yadin/ *руки*.

У поданій моделі було використано дієслово руху رجع /raja/ *повертатися* та соматизм кінцівок يدين /yadin/ *руки*.

МОДЕЛЬ VII «ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

وقف آتفا إلى آتف /waqafa atifa 'iilaa ataf/ *пліч-о-пліч*, досл. *стояти пліч-о-пліч* соматизм آتف /atifun/ *плече*;

سرت قشعريرة في بدنه /sarata qsherirat fi badanih/ *мороз шкірою пробіг*, досл. *пробігло тремтіння тілом*, соматизм بدن /badanun/ *тіло*.

Подана модель була репрезентована дієсловом стану وقف /waqafa/ *стояти* та руху سرت /sarata/ *бігти*. Соматизми поданої моделі належать до соматизмів основної частини тіла, а саме آتف /atifun/ *плече*, بدن /badanun/ *тіло*.

МОДЕЛЬ VIII «ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК + ІМЕННИК»:

وقف شعر رأسه /waqafa shaear raasih/ *волосся дибки стає*, досл. *встає волосся його голови*, соматизми شعر /shaear/ *волосся* та رأسه /raasun/ *голова*.

Представлена модель містить у своєму прикладі дієслово руху وقف /waqafa/ *вставати* та соматизми شعر /shaear/ *волосся* та رأسه /raasun/ *голова*, які належать до групи соматизмів голови.

МОДЕЛЬ ІХ «ДІЄСЛОВО + ІМЕННИК»:

طار فؤاد /tara fawaad/ *душа у н'яти втекла*, досл. *його серце полетіло*, соматизм فؤاد /fawaad/ *серце*;

جرّ قدميه /jara qadamih/ *ледь плентатися*, досл. *тягти стопи*, соматизм قدم /qadamun/ *стопи*;

اهسك لسانه /ahsuka lisanuha/ *прикусити язика*, досл. *тримати язика*, соматизم لسانه /lisanuha/ *язик*;

ارتجفت فرائضه /airtajafat farayisuh/ *жижки дрижать* досл. *затремтіли грудні м'язи*, соматизم فرائض /farayisun/ *грудні мускули*;

حكم عقله /hakama eaqluh/ *думати*, досл. *ворушити мізками*, соматизم عقل /eaqlun/ *мізки*;

كسر عينه /kasara eaunuh/ *зневажати когось*, досл. *зламати очі*, соматизم عين /eaunun/ *очі*;

لعب بذيله /laeiba badhiluh/ *хитрувати*, досл. *вертіти хвостом*, соматизم بذيل /badhilun/ *хвіст*;

مكتوف الايدي /maktuf alayidi/ *не давати комусь щось робити*, досл. *тримати руку*, соматизم يد /yadun/.

Ця модель для арабських соматичних фразем виявилася найбільш уживаною. У цій моделі були вжиті лише дієслова руху, а саме: مكتوف /maktuf/ *тримати*, لعب /laeiba/ *вертіти*, كسر /kasara/ *зламати*, حكم /hakama/ *ворушити*, ارتجفت /airtajafat/ *дрижати*, جرّ /jara/ *тягти*, طار /tara/ *літати* та اهسك /ahsuka/ *тримати*. Соматизми в межах цієї моделі здебільшого представлені соматизмами, які належать до частини голови як: عين /eaunun/ *очі*, لسانه /lisanuha/ *язик*, عقل /eaqlun/ *мізки* та соматизми кінцівок بذيل /badhilun/ *хвіст*, يد /yadun/ *рука*, قدم /qadamun/ *стопи*; найменш представленими є соматизми основної частини тіла (тулубу) فرائض /farayisun/ *грудні мускули*, فؤاد /fawaad/ *серце*.

Дієслівні соматичні фраземи являються найчисельнішою групою в арабській мові. В фраземах цього виду найчастіше зустрічається лівобічна валентність. В усіх 20 арабських фраземах була продемонстрована лівобічна валентність. Серед 22 арабських соматизмів найбільш продуктивними виявилися عَيْن /eaynun/ *очі*, яке було використано 3 рази та يَد /yadun/, що було використано 3 рази, أُذُن /adhan/ *вуха* було використано 2 рази, عَقْل /eaqlun/ *мізки*, بَدِيل /badhilun/ *хвіст*, لِسَان «язик», شَعْر /shaear/ *волосся*, لِجْز /ljaez/ *кулак*, فُؤَادُ /fawaad/ *серце*, آتِف /atifun/ *плече*, بَدَن /badanun/ *тіло*, قَدَم /qadamun/ *стопи*, رِجْل /rijalun/ *нога*, عَقِب /eaqibun/ *п'яти*, وَجْه /wajhun/ *обличчя*, جَفْن /jafnun/ *око* та رَأْسُه /raasun/ *голова* по одному разу.

Тож, найбільш продуктивними серед них виявилися соматизми, які належать до соматизмів групи голови – 8 соматизмів; менш продуктивними виявилися соматизми кінцівок верхніх та нижніх у рівній кількості по 4; найменш продуктивними стали соматизми основної частини тіла – 3 соматизми.

Що стосується синтаксичної валентності, то основну частину фразем складала вирази, які відповідали граматичній моделі дієслово + іменник – 8 фразем, а найменш продуктивними виявилися моделі дієслово + іменник + прийменник, дієслово + прийменник + іменник, частка + дієслово + іменник, дієслово + іменник + іменник, які були використані по одному разу. Серед дієслів найбільш продуктивними виявилися дієслова руху – 17, а найменш продуктивними дієслова стану – 3. Щодо семантичного значення, то в основній частині фразем воно було змінено при поєднанні.

2.2 Субстантивні валентні відношення у соматичних фраземах

2.2.1 Субстантивні валентні відношення у соматичних фраземах англійської мови. Субстантивні фразеологізми з соматизмами – це соматизми, які у своєму складі мають ще один іменник крім соматизму.

МОДЕЛЬ I «ІМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *camera eye* добра зорова пам'ять, досл. око камери, соматизм *eye*;
- *elbow grease* тяжка фізична праця досл. жир ліктя, соматизм *elbow*.

Подана модель демонструє нам соматизми як групи голови *eye*, так і групи кінцівок *elbow*. Соматизму *eye* притаманна правобічна валентність, а соматизму *elbow* лівобічна.

МОДЕЛЬ II «ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *a heart of gold* добра, чуйна людина, досл. золоте серце, соматизм *heart*;
- *a slip of the tongue* обмовка, помилка в мові досл. помилка язика, соматизм *tongue*;
- *slap on the wrist* зауваження, досл. ляпас по зап'ясті, соматизм *wrist*;
- *a shot in the arm* підтримка додатковий стимул, досл. вистріл в руку, соматизм *arm*;
- *a pain in the neck* набридлива, дратуюча людина, досл. біль в шиї, соматизм *neck*;
- *word of mouth* усний, в усній формі, досл. слово з вуст, соматизм *mouth*;
- *a pat on the back* схвалення, підбадьорення, досл. поплескування по спині;
- *a bone of contention* яблуко розбрату, досл. кістка розбрату;
- *a kick in the teeth* зневага когось, досл. удар по зубах, соматизм *teeth*.

У представленій моделі переважає використання соматизмів групи голови, а саме: *tongue, neck, mouth, teeth*; менш представленими є соматизми групи основної частини тіла *back, bone, heart*; найменш репрезентованими соматизми верхніх кінцівок *wrist, arm*. Усі представлені соматизми цієї моделі мали лівобічну залежність.

МОДЕЛЬ III «ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ПРИКМЕТНИК + ІМЕННИК»:

- *a sight for sore eyes* приємне видовище, досл. видовище для хворих очей, соматизм *eyes*;

- *finger in every pie* втручатися у все, досл. палець в кожному пирозі, соматизм *finger*.

У межах цієї моделі були представлені фразеологізм групи соматизмів голови *eyes*, що має правобічну валентність та соматизм групи верхніх кінцівок *finger*, що має лівобічну валентність.

МОДЕЛЬ IV «ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ЗАЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *the tip of your tongue* відчуття, що ти це знаєш, але не можеш згадати, досл. кінчик язика, соматизм *tongue*.

В межах цієї моделі репрезентовано соматизм, який належить до групи соматизмів голови *tongue*. Валентність цього соматизму у поданій моделі є правобічною

МОДЕЛЬ V «ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»

- *by rule of thumb* навмання, досл. за правилом великого пальця, соматизм *thumb*.

Ця модель представлена соматизмом групи верхніх кінцівок *thumb*, де він має правобічну валентність.

Субстантивні соматичні фраземи мають як лівобічну, так і правобічну валентність. Було проаналізовано 13 соматизмів та 15 соматичних фразем з ними з яких лише 4 мали лівобічну валентність. Лівобічну валентність

мають соматизми: *finger, heart, bone, elbow*, які в поданому списку субстантивних фразем зустрічались 1 раз. Соматизм *arm* – 1, *neck* – 1, *mouth* – 1, *tongue* – 2, *eye* – 2, *back* – 1, *bone* – 1, *teeth* – 1, *wrist* – 1, *thumb* – 1 та всі вони мають тяжіння до правобічної валентності відносно іменників. Серед поданих соматизмів переважають соматизми. Також, можемо зазначити, що соматизми *eye* та *tongue* є найбільш притаманними до цього виду соматичних фразем, які належать до групи соматизмів голови, як і більшість соматизмів цього виду (*neck, mouth, tongue, teeth*). Менш продуктивними соматизмами цього виду є соматизми верхніх кінцівок (*finger, elbow, arm, wrist*). Найменш продуктивними у межах цього виду виявилися соматизми, які належать до основної частини тіла (*heart, bone, back*). Проаналізувавши граматичну валентність виразів, можемо побачити, що найбільш продуктивною серед цих видів фраземи є структурна модель іменник + прийменник + іменник, а найменш продуктивними є моделі іменник + прийменник + займенник + іменник та прийменник + іменник + прийменник + іменник. Що стосується семантичної валентності, то можемо зазначити, що при поєднанні у фразему семантика в основній частині фразем була змінена.

2.2.2 Субстантивні валентні відношення у соматичних фраземах арабської мови. МОДЕЛЬ I «ІМЕННИК + ІМЕННИК»:

رأسه مفكرة /rasah mufakira/ дуже розумний, досл. голова – блокнот, соматизм رأس /raasun/ голова;

زرع عين /zare eyn/ шпигун, досл. пересадка очей, соматизм عين /eynun/ очі;

قلب حديد /qalbun hadidun/ хоробрий, досл. серце – залізо, соматизм قلب /qalbun/ серце;

هذا اخيل /hidha' alkhay/ ахіллесова п'ята, слабе місце, досл. ахіллесова п'ята, соматизм اخيل /khaylun/ п'ята;

مسقط الرأس /masqat alraas/ *народження дитини*, досл. *падіння голови*, соматизм رأس /raasun/ *голова*.

У межах цієї моделі найбільше використовуються соматизми групи голови такі, як: رأس /raasun/ *голова* – двічі (де була продемонстрована як правобічна, так і лівобічна валентність), عین /eynun/ *очі* (лівобічна валентність), соматизм, який належить до основної частини тіла قلب /qalbun/ *серце* та соматизм, який належить до нижніх кінцівок اخيل /khaylun/ *п'ята*, які продемонстрували правобічну валентність.

МОДЕЛЬ II «ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

ريح في رأسه /rih fi rasih/ *несерйозний*, досл. *вітер в голові*, соматизм رأسه /raasun/ *голова*;

جلد على عظم /julad ealaa ezm/ *дуже худий*, досл. *шкіра на кістці*, соматизми جلد /juladun/ *шкіра* та عظم /ezmun/ *кістка*.

У поданій моделі були продемонстровані соматизми, які належать до групи соматизмів голови رأسه /raasun/ *голова* (лівобічна валентність) та соматизми, які належать до групи основної частини тіла عظم /ezmun/ *кістка* (лівобічна валентність) та جلد /juladun/ *шкіра* (правобічна валентність).

МОДЕЛЬ III «ІМЕННИК + СПОЛУЧНИК+ ІМЕННИК»:

قلبا و قلبا /qalbaan wa qalibana/ *душею та тілом*, досл. *серцем та формою*, соматизм قلب /qalbun/ *серце*.

У межах цієї моделі був репрезентований соматизм قلب /qalbun/ *серце*, який належить до основної частини тіла та має у поданому прикладі правобічну валентність.

МОДЕЛЬ IV «ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК + ІМЕННИК»:

بسيط الأيدي /basit alyadin/ *щедрий*, досл. *з відкритими руками*, соматизм ياد /yadun/ *руки*.

У поданій моделі фразем був використаний соматизм, який належить до верхніх кінцівок ياد /yadun/ *руки*, який у наведеному вище прикладі має лівобічну валентність.

Субстантивні соматичні фраземи арабської мови мають як лівобічну, так і правобічну валентність. Було проаналізовано 9 арабських фразем та 10 соматизмів серед яких 5 були лівобічними та 5 правобічними. Серед арабських соматизмів найбільш продуктивними виявилися *رأسه* /*raasun*/ *голова* – 3 рази (2 з яких мав лівобічну валентність), *قلب* /*qalbun*/ *серце* – (двічі було продемонстрована правобічна валентність), *عين* /*eynun*/ *очі* (лівобічна), *عظم* /*ezmun*/ *кістка* (лівобічна валентність), *جلد* /*juladun*/ *шкіра* (правобічна валентність), *يد* /*yadun*/ *руки* (лівобічна валентність) та *اخيلى* /*khaylun*/ *п'ята* (правобічна валентність) по одному разу. 4 рази були представлені соматизми основної частини тіла *قلب* /*qalbun*/ *серце*, *عظم* /*ezmun*/ *кістка*, *جلد* /*juladun*/ *шкіра* та соматизми *رأسه* /*raasun*/ *голова*, *عين* /*eynun*/ *очі* групи голови; найменш продуктивними виявилися соматизми кінцівок *يد* /*yadun*/ *руки* та *اخيلى* /*khaylun*/ *п'ята*.

Проаналізувавши синтаксичну валентність виразів, можемо побачити, що найбільш продуктивною структурною моделлю виявилася модель іменник + іменник, а найменш продуктивними іменник + сполучник + іменник та прийменник + іменник + іменник. Що стосується семантичної валентності, то можемо зазначити, що при поєднанні у фразему семантика в основній частині фразем була змінена.

2.3. Ад'єктивні валентні відношення у соматичних фраземах

2.3.1 Ад'єктивні валентні відношення у соматичних фраземах англійської мови. МОДЕЛЬ I «ПРИСЛІВНИК + ПРИКМЕТНИК + ПРИСЛІВНИК + ІМЕННИК»:

- *as hard as nails* *грубий, досл. такий твердий, жорсткий як ніготь жорсткий, соматизм nails.*

У поданій моделі був використаний соматизм *nails*, який належить до групи кінцівок та має правобічну валентність.

МОДЕЛЬ II “ПРИСЛІВНИК + ПРИКМЕТНИК + ПРИСЛІВНИК + ЗАЙМЕННИК + ІМЕННИК”

- *as long as your arm* дуже довгий список, досл. такий довгий як твоя рука, соматизм *arm*.

В межах представленої моделі був використаний соматизм *arm*, який належить до соматизмів верхніх кінцівок та має у поданому прикладі правобічну валентність.

МОДЕЛЬ III «ПРИСЛІВНИК + ПРИКМЕТНИК + ПРИСЛІВНИК + ІМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *as smooth as baby's bottom* дуже гладкий, досл. такий гладенький як дитячі сіднички, соматизм *bottom*.

У поданій моделі було використано соматизм *bottom*, який належить до соматизмів основної частини тіла та має у поданій фраземі правобічну валентність.

МОДЕЛЬ IV «ПРИКМЕТНИК + ІМЕННИК»:

- *naked eye* неозброєним оком, досл. голе, беззахисне око, соматизм *eye*;
- *itchy feet* велике бажання подорожувати, досл. пекуча нога, соматизм *feet*;
- *butter fingers* роззява, досл. масляні пальці, соматизм *fingers*;
- *strong-arm* з використанням фізичного насилля, досл. сильна рука, соматизм *arm*;
- *cold feet* трусливість, досл. холодна ступня, соматизм *feet*;
- *cold shoulder* бути непривітним, досл. холодне плече, соматизм *shoulder*;
- *old hand* досвідчена людина, досл. стара рука, соматизм *hand*;
- *sweet tooth* полюбляти солодке, досл. солодкий зуб, соматизм *tooth*;
- *bare-bones* скелет, основа чогось, досл. голі кістки, соматизм *bones*;
- *black eye* погана репутація, досл. чорне око, соматизм *eye*.

Подана модель є найбільш уживаною серед ад'єктивних соматичних фразеологізмів та усі соматизми поданої моделі мають правобічну валентність соматизмів, Найбільш продуктивними у межах цієї моделі є соматизми кінцівок *nails, arm, hand* (верхні) та *feet* (нижні); менш продуктивними є соматизми, які належать до голови *eye*; найменш продуктивними є *shoulder, bones*.

МОДЕЛЬ V «ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *like a dog with a bone* завзятий, досл. як собака з кісткою упертий, соматизм *bone*.

У поданій моделі був використаний соматизм *bone*, який належить до соматизмів основної частини тіла та має правобічну валентність.

МОДЕЛЬ VI «ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ПРИКМЕТНИК + ІМЕННИК»:

- *like a bear with a sore head* дуже сердитий, досл. як ведміль з раною в голові, соматизм *head*.

У поданій моделі використаний соматизм *head*, який належить до соматизмів голови та має правобічну валентність.

МОДЕЛЬ VII «ПРИКМЕТНИК + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК»:

- *dead from the neck up* дурний, досл. мертвий від шиї та вище, соматизм *neck*.

У межах моделі представлений соматизм *neck*, який має правобічну валентність та належить до соматизмів групи голови.

МОДЕЛЬ VI «ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК»:

- *tongue-tied* людина, в якої забракло слів, досл. зв'язаний язик, соматизм *tongue*.

У межах цієї моделі був використаний соматизм *tongue*, який належить до соматизмів голови та єдиний серед соматизмів ад'єктивних фразем має лівобічну валентність.

Ад'єктивні соматичні фраземи мають тенденцію до правобічної валентності соматизмів так як, серед досліджених 17 соматичних фразем та 13 вивлених соматизмів лише один соматизм *toungue* мав лівобічну валентність. Як показують дослідження цього типу фразем, то найбільш продуктивною структурною моделлю є прикметник + іменник; найменш продуктивними є моделі іменник + прийменник, прислівник + прикметник + прислівник + іменник, прислівник + прикметник + прислівник + іменник + іменник, прийменник + іменник + прийменник + іменник, прийменник + іменник + прикметник + іменник та прикметник + прийменник + іменник + прийменник. До соматизмів з правобічною валентністю з поданого переліку належать *nails*, який зустрічається 1 раз, *neck* – 1, *head* – 1, *fingers* – 1, *arm* – 2, *bottom* – 1, *eye* – 2, *feet* – 2, *bone* – 2, *shoulder* – 2, *hand* – 1, *tooth* – 1. Тобто, найбільш притаманними до цього типу фразем є соматизми: *eye*, *feet*, *bone*, *shoulder*. Щодо продуктивності соматичних груп, то найпродуктивнішими є соматизми групи голови *eye*, *head*, *neck*, *tongue*, *tooth* та групи кінцівок *fingers*, *nails*, *hand*, *arm* (верхні кінцівки) та *feet* (нижні кінцівки); найменш продуктивною виявилися соматизми групи основної частини тіла *shoulder*, *bottom*. Дослідивши семантичну валентність цього типу фразем, можна побачити, що семантика слів змінюється при їх поєднанні у фразему.

2.3.2 Ад'єктивні валентні відношення у соматичних фраземах арабської мови. МОДЕЛЬ I «ПРИКМЕТНИК + ІМЕННИК»:

انعقد لسانه / aineaqad lisanuh/ *проковтнути языка*, досл. *зав'язаний язык*, соматизм لسان / lisanuh / *язык*.

У поданій моделі соматизм لسان / lisanuh / *язык*, має лівобічну валентність, а сам соматизм належить до соматизмів групи голови.

МОДЕЛЬ II «ІМЕННИК + ПРИКМЕТНИК»:

قلب علف /qulub eilf/ *жорстокий*, досл. *жорстокі серця соматизму* قلب /qalbun/ *серце*;

يده اليمنى /yaduh alyumnaa/ *права рука, відданість одній людині* досл. *права рука, соматизми* يد /yadun/ *рука*;

يده خفيفة /yaduh khafifa/ *швидко працювати*, досл. *легка рука, соматизм* يد /yadun/ *рука*;

يده مفتوحة /maftuhah yadah/ *щедра людина*, досл. *рука відкрита, соматизм* يد /yadun/ *рука*;

البصيرة نافذ /albasirat nafidh/ *дуже розумний*, досл. *пронизливе око, соматизм* نافذ /nafidun/ *око*;

قلب أبيض /qalb 'abyad/ *добре серце*, досл. *біле серце, соматизм* قلب /qalbun/ *серце*.

У межах представленої моделі соматизми тяжіли більше до правобічної قلب /qalbun/ *серце* (2 рази) та лівобічної يد /yadun/ *рука*; لسان /lisanuh / *язик* (2 рази), نافذ /nafidun/ *око*. Переважають соматизми основної частини тіла قلب /qalbun/ *серце*, а найменш продуктивними у межах цієї структурної моделі є соматизми, які належать до групи голови نافذ /nafidun/ *око*.

МОДЕЛЬ III «ПРИЙМЕННИК + ПРИКМЕТНИК + ІМЕННИК»:

بقلب سليم /biqalb salim/ *чесно*, досл. *зі здоровим серцем, соматизм* قلب /qalbun/ *серце*;

بقلب صيف /biqalb safin/ *від щирого серця*, досл. *з чистим серцем, соматизм* قلب /qalbun/ *серце*.

В представленій моделі застосовується лише правобічна валентність та соматизм основної частини тіла قلب /qalbun/ *серце*.

Ад'єктивні соматичні фраземи мають тенденцію як до лівобічної валентності (4 приклади) так, і правобічної (4 приклади). Серед 8 досліджених ад'єктивних соматичних фразеологізмів було виявлено 3 соматизми. Як показують дослідження цього типу фразем на прикладі арабських фразем, то найбільш продуктивною структурою є іменник + прикметник; найменш продуктивною є структурна модель прикметник +

іменник. До соматизмів з лівобічною валентністю належать *يد* /*yadun*/ *рука* (2 рази), *لسان* / *lisanuh* / *язик*, *نافذ* /*nafidun*/ *око*, які є найменш продуктивними у межах цієї групи. До соматизмів з правобічною валентністю належить *قلب* /*qalbun*/ *серце* (4 рази), який є найбільш продуктивним соматизмом цієї групи та який належить до соматизмів основної частини тіла. Менш продуктивними виявилися соматизм кінцівок *يد* /*yadun*/ *рука* (2 рази) та соматизми, які належать до частин голови *لسان* / *lisanuh* / *язик*, *نافذ* /*nafidun*/ *око*.

Дослідивши семантичну валентність цього типу фразем, можна побачити, що семантика слів змінюється при їх поєднанні у фразему.

2.4. Адвербіальні валентні відношення соматичних фразем

2.4.1 Адвербіальні валентні відношення соматичних фразем англійської мови. Адвербіальні соматичні фраземи це фраземи, які за основу мають прийменник або прислівник.

МОДЕЛЬ I «ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *under arms* озброєний, досл. під руками, соматизм *arms*;
- *in arms* озброєний, досл. в руках, соматизм *arms*;
- *in face* відкрито, досл. в обличчя, соматизм *face*;
- *to a hair* один в один, досл. до волосини, соматизм *hair*;
- *to the bone* наскрізь, досл. до кісток, соматизм *bone*.

У межах репрезентованої моделі усі соматизми мали правобічну валентність. Найбільш продуктивним є соматизм *arms* (2 рази), який належить до соматизмів верхніх кінцівок. Найменш продуктивними виявилися соматизми *hair* (соматизми частин голови), *face* (соматизми частин голови), та *bone* (основна частина тіла).

МОДЕЛЬ II «ПРИЙМЕННИК + ЗАЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *on one's bones* у скрутному становищі, досл. на чийось кістках, соматизм *bones*;

- *on one's mind* на думку когось, досл. на чийсь розум, соматизм *mind*;

- *off one's head* з'їхавший з глузду, досл. з голови, соматизм *head*;

- *under one's feet* під ногами, досл. під ногами, соматизм *feet*;

- *at one's elbow* поруч, досл. біля ліктя, соматизм *elbow*.

Поданій структурній моделі характерна правобічна валентність. Найбільш продуктивними соматизмами виявилися соматизми групи голови *mind, head*. Менш продуктивними виявилися соматизми кінцівок *feet* (верхні кінцівки), *elbow* (нижні кінцівки).

МОДЕЛЬ III «ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ЗАЙМЕННИК»:

- *on the face of it* судячи з виду, на перший погляд, досл. на обличчі цього, соматизм *face*.

Соматизм *face* поданої моделі тяжіє до правобічної валентності та соматизмом нижніх кінцівок.

МОДЕЛЬ IV «ПРИЙМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *out of blood* в'ялий, досл. без крові, соматизм *blood*;

- *out of body* відсторонений, досл. по-за тілом, соматизм *body*;

- *out of hand* одразу, без підготовки, досл. від руки, соматизм *hand*.

У межах репрезентованої моделі представлені лише соматизми, які тяжіють до правобічної валентності. Найпродуктивнішими соматизмами цієї структурної моделі є соматизми основної частини тіла *blood, body*; найменш продуктивними є соматизми групи верхніх кінцівок *hand*.

МОДЕЛЬ V «ПРИЙМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ЗАЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *out of the tail of one's eye* крадькома, потайки, досл. від хвоста до очей, соматизми *tail and eye*.

Соматизми представленої моделі *eye* (соматизм частин голови) та *tail* (нижні кінцівки) має правобічну валентність.

МОДЕЛЬ VI «ПРИЙМЕННИК + ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

- *up to the ears* зайнятий, досл. по вуха, соматизм *ears*;
- *up to the chin* по горло, досл. до підборіддя, соматизм *chin*.

У поданій моделі соматизми *ears*, *chin* мають правобічну валентність та належать до групи частин голови.

МОДЕЛЬ VI «ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК + ПРИЙМЕННИК»:

- *at the heart of* в основі, досл. в серці чогось, соматизм *heart*.

У поданій моделі соматизм *heart* має правобічну валентність та належить до соматизмів основної частини тіла.

Адвербіальні фразеологізми з соматизмом мають правобічну валентність та найбільш предсталені через моделі відповідають переважно граматичній моделі прийменник + іменник та прийменник + займенник + іменник; до найменш продуктивних моделей адвербіальних фразем належать прийменник + іменник + прийменник + займенник, прийменник + прийменник + займенник + іменник. Було досліджено 18 соматичних фразем цього типу серед яких було 16 соматизмів. Серед соматизмів з правобічною валентністю були виявлені такі соматизми, як: *blood* – 1, *head* – 1, *arm* – 1, *eye* – 1, *feet* – 1, *bone* – 2, *hand* – 1, *elbow* – 1, *heart* – 1, *face* – 2, *mind* – 1, *hair* – 1, *tail* – 1, *body* – 1, *ears* – 1, *chin* – 1. Можемо зробити висновок, що соматизми *bone*, *head* найбільш притаманні до цього типу соматичних фразем. Найбільш продуктивними виявилися соматизми голови *head*, *eye*, *face*, *mind*, *hair*, *ears*, *chin*; менш представленими є соматизми кінцівок *arm*, *hand* (верхні кінцівки) та *tail*, *feet* (нижні кінцівки); найменш продуктивними виявилися соматизми основної частини тіла *bone*, *body*. Слід зазначити, що при поєднанні у соматичну фразему мають властивість змінювати своє семантичне значення під впливом прийменників.

2.4.2 Адвербіальні валентні відношення у соматичних фраземах арабської мови. МОДЕЛЬ I «ІМЕННИК + ПРИКМЕТНИК + ІМЕННИК»:

جنباً لى جنب /janbaa laa janb/ *пліч-о-пліч*, досл. *бік-о-бік*, соматизм جنب /janbun/ *бік*.

У фраземі поданого виду представлена одночасно і правобічна і лівобічна валентність так, як використано соматизм جنب /janbun/ *бік* двічі, який належить до соматизмів основної частини тіла.

МОДЕЛЬ II «ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК + ІМЕННИК»:

فى راس عقل /fi raasi eaql/ *він розумний*, досл. *у голові розум*, соматизм راس /raasun/ *голова*.

У межах цієї моделі була представлена фразема з соматизмом راس /raasun/ *голова*, який належить до соматизмів групи голови та має лівобічну валентність відносно до прийменника.

МОДЕЛЬ III «ПРИЙМЕННИК + ІМЕННИК»:

نو عقل /nu eaql/ *мудро*, досл. *з розумом*, соматизм عقل /eaqlun/ *розум*.

Подана модель представлена фраземою з соматизмом عقل /eaqlun/ *розум*, який має лівобічну валентність та належить до соматизмів групи голови.

Арабські соматичні фраземи адвербіальної групи мають як правобічну, так і лівобічну валентність, проте тяжіють до лівобічної. Це найменша група серед арабських соматичних фразем, яку було розглянуто на прикладі трьох фразем та двох соматизмів. Найпродуктивнішим є соматизм عقل /eaqlun/ *розум*, який був використаний 2 рази та جنب /janbun/ *бік* був використаний один раз. Усі структурні моделі були вжиті по одному разу до них належать іменник + прикметник + іменник, прийменник + іменник + іменник та прийменник + іменник.

Слід зазначити, що при поєднанні у соматичну фразему мають властивість змінювати своє семантичне значення під впливом прийменників.

ВИСНОВКИ

Соматичні фраземи англійської та арабської мови являють собою численний розряд одиниць і характеризуються як спільними, так і відмінними ознаками.

Аналіз теоретичних джерел дозволив з'ясувати, що розв'язано проблеми визначення поняття «фразелогізм», критеріїв класифікації цих одиниць, окреслено підходи до їх вивчення. Недостатньо дослідженою залишається валентність складників усталених виразів, зокрема фразем із соматичним компонентом.

Загальноприйнятими в сучасній лінгвістиці є класифікації фразеологізмів за низкою параметрів (структурним, семантичним та функційним критеріями). Залежно від лексико-граматичної приналежності головного (ядерного) компонента у структурі фразеологізмів розрізняють дієслівні, субстантивні, адвербіальні та ад'єктивні усталені вирази. За результатами дослідження саме з такими розрядами узгоджуються фразеологічні одиниці з соматичним компонентом в англійській та арабській мовах.

Систематизація відібраного матеріалу засвідчила, що соматизми у складі фразеологізмів реалізують семантичну, морфологічну і синтаксичну валентності. Семантична валентність стосується сполучуваності одиниць за умови існування однієї певної семантичної ознаки в слові. Морфологічна валентність – це здатність слів сполучатися з одиницями конкретного класу. Синтаксична валентність зумовлена здатністю окремих лексем керувати іншими лексемами та бути керованими ними.

Фраземи із соматичним компонентом в англійській та арабській мові було проаналізовано з огляду на особливості лівобічної та правобічної синтаксичної, морфологічної та семантичної валентностей. Результати дослідження дозволяють зробити такі узагальнення.

У складі проаналізованих англійських фразеологізмів вельми продуктивними виявилися здебільшого соматичні основи, які позначають кінцівки та голову. Їм кількісно поступаються позначення верхньої частини тіла. В арабських же фраземах найбільш уживаними були позначення голови, кінцівок та внутрішніх органів.

У досліджуваних мовах спостерігаються відмінності стосовно співвіднесеності соматизмів з різними типами фразем.

Дієслівні соматичні фраземи – найчисельніша група в обох мовах (приблизно 50% в кожній з досліджуваних фразеологічних підсистем). В англійських фраземах цього виду соматизми трапляються у правобічній позиції від дієслова. Однаково частотними у дієслівних сполученнях виявилися соматизми, які є позначеннями голови та інших частин тіла чи органів. Проте найменш продуктивною виявилася група позначень основної частини тіла.

Щодо арабських соматизмів, то їм притаманна лише лівобічна позиція по відношенню до дієслова у складі фразеологізму, що зумовлюється типологічними особливостями арабської мови: дієслово займає ініціальну позицію в синтаксичній конструкції. Серед фразеологізованих соматизмів в арабській мові переважно трапляються одиниці, які належать до позначень верхньої частини тіла (голови), менш продуктивними – назви верхніх та нижніх кінцівок, а найменш продуктивними стали позначення основної частини тіла.

В аспекті синтаксичної валентності найбільш продуктивною в англійській мові виявилася структурна модель «дієслово + займенник + іменник». Щодо арабської мови, то більшість фразем утворено за моделлю «дієслово + іменник». За результатами аналізу семантичної валентності соматизмів, до складу дієслівних фразем в обох досліджуваних мовах дієслова руху залучаються активніше, ніж дієслова стану.

Соматизми, які увійшли до структури субстантивних фразеологізмів, реалізуються через лівобічну та правобічну валентність. Переважають

позначення верхньої частини тіла, зокрема голови, як в арабській, так і в англійській мовах. Менш продуктивними в обох мовах виявилися соматизми основної частини тіла, а найменш представленими стали соматизми верхніх та нижніх кінцівок.

За результатами аналізу синтаксичної валентності субстантивних соматичних фразем найбільш продуктивною в англійській мові виявилася модель «іменник + прийменник + іменник». Що стосується арабської мови, то більшості фразем притаманна безприйменникова структурна модель «іменник + іменник».

Соматизми, які увійшли до складу ад'єктивних фразем в англійській мові, займають правобічну позицію по відношенню до прикметника. Серед соматизмів, представлених в ад'єктивних фраземах англійської мови, переважають назви верхньої частини тіла (голови). Менш продуктивними є соматизми верхніх кінцівок, а найменш представленими виявилися соматизми, які належать до найменувань основної частини тіла.

Щодо арабських соматизмів, то вони однаково представлені як правобічною, так і лівобічною валентністю. Серед арабських соматизмів частотними виявилися соматизми основної частини тіла, менш репрезентативні соматизми верхніх кінцівок та соматизми верхньої частини тіла (голови).

Найпродуктивнішими структурними моделями в аспекті синтаксичної валентності є «прикметник + іменник», а в арабській мові — «іменник + прикметник».

Соматизми, які були представлені в адвербіальних фраземах англійської мови трапляються лише у правобічній валентності до прийменника. Найбільш представленими є соматизми, які позначають верхню частину тіла, зокрема лексема із значенням «голова». Менш фразеологізовані назви верхніх та нижніх кінцівок, а найменш продуктивними виявилися позначення основної частини тіла.

Щодо арабської мови, то адverbіальні фраземи є найменш чисельною групою. Соматизми цієї групи займають як лівобічну, так і правобічну позицію по відношенню до ядерного складника. Найбільш продуктивними серед соматизмів стали назви верхньої частини тіла (голови), найменш продуктивними виявилися позначення основної частини тіла.

За критерієм синтаксичної валентності, в англійській мові більшість адverbіальних фразем утворено за моделлю «прийменник + іменник». Що стосується арабської мови, то домінуючої структурної моделі не виявлено.

Слід наголосити на тому, що група соматичних фразем в англійській мові є набагато чисельнішою порівняно з соматичними фраземами в арабській мові (101 і 40 одиниць відповідно).

В англійській мові соматичні фраземи будь-якого типу тяжіють до правобічної позиції. При цьому більшість соматизмів залучається до субстантивного типу соматичних фразеологізмів. Натомість в арабській мові формуються фраземи, у складі яких соматизми тяжіють до лівобічної позиції (приблизно 60% від загалу проаналізованих виразів). Цей факт можна пояснити особливостями типології арабської мови і переважанням виразів дієслівного типу, структура яких уможливорює саме таке розташування складників.

Подальші дослідження мають бути спрямованими на порівняльно-історичний аспект вивчення валентностей соматичних фразем як у типологічно схожих, та і типологічно різних мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абыякая О. В. Мифологическая лексика русского языка в лингвокультурологическом аспекте и принципы её лексикографического описания : дис...канд. филол. наук : 10.02.01 Санкт-Петербург, 2003. 195 с.
2. Адмони В. Г. Теоретическая грамматика немецкого языка : строй современного немецкого языка : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по спец. «Иностр. Язык». Москва : Просвещение, 1986. 334 с.
3. Азарх Н. А. Фразеологические единицы в современном английском языке. *Иностранные языки в школе*. 1956. № 6. С. 21–36.
4. Аль-Аттар Х., Шевцова А. В. Фразеологические единицы в русском и арабском языке. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій (м. Суми, 19-20 квітня 2013 р.) Суми : СумДУ, 2013. Ч.2. С. 44–45.
5. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по специальности «Иностранный язык». Москва : Просвещение, 1990. 295 с.
6. Арсентьева Е. Ф. Национально-культурная специфика фразеологических единиц. *III Международные Бодуэновские чтения: И. А. Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания (Казань, 23-25 мая 2006 г.)* : труды и материалы: в 2 т. / Казан. гос. ун-т; под общ. ред. К.Р. Галиуллина, Г.А. Николаева. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2006. Т.2. С.122–124.

7. Архангельский В. Л. Устойчивые фразы в современном русском языке. Основы теории устойчивых фраз и проблемы общей фразеологии. Ростов : Ростовский университет, 1964. 315 с.
8. Бабушкин А. П. Интерпретация идиом как когнитивная проблема. *Вестник Воронежского государственного университета. – Серия: Филология. Журналистика.* 2013. №1. С. 12–13.
9. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: учеб. пособие. [2-е изд., испр.]. Киев : 2004. 216 с.
10. Балли Ш. Французская стилистика. [2-е изд., стереотип.]. Москва : Эдиториал УРСС, 2001. 392 с.
11. Баранов А. Н., Добровольский Д. О. Аспекты теории фразеологии. Москва : Знак, 2008. 656 с.
12. Болдырев Н. Н. Структура и принципы формирования оценочных категорий. *Сб. науч. тр., посв. Е.С. Кубряковой.* Воронеж : ИЯ РАН, Воронеж. гос. ун-т, 2002. С. 103–114.
13. Вакк Ф. О. О соматической фразеологии в современном эстонском литературном языке : автореф. дис... канд. филол. наук : 20.08.01 Таллин, 1964. 22 с.
14. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. *Лексикология и лексикография: избранные труды.* Москва : «Наука», 1977. С.140–161.
15. Виноградов В. В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины. *Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография :* Москва : Наука, 1977. С. 162–192.
16. Гак В. Г. Глагольная сочетаемость и ее отражение в словарях глаголов управления. Сочетаемость слов и вопросы обучения русскому языку иностранцев. Москва : 1984, с.62–73.
17. Гальперин И. Р. Информативность единиц языка. Москва : «Высшая Школа», 1974. 174 с.

18. Гарифуллина А. М. Внутренняя форма идиом как объект лингвистического исследования (на примере ФЕ, выражающих эмоции радости, счастья, удовольствия в турецком и английском языках). *III Международные Бодуэновские чтения* : И. А. Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания (Казань, 23-25 мая 2006 г.): труды и материалы: в 2 т. / Казан. гос. ун-т; под общ. ред. К. Р. Галиуллина, Г. А. Николаева. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2006. Т.2. С.150–153.

19. Гизатова Г. К. К вопросу об изучении фразеологических единиц (ФЕ) в разных языках. *III Международные Бодуэновские чтения*: И.А. Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания (Казань, 23-25 мая 2006 г.): труды и материалы: в 2 т. / Казан. гос. ун-т; под общ. ред. К. Р. Галиуллина, Г. А. Николаева. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2006. Т.2. С.154–156.

20. Долгополов Ю. А. Сопоставительный анализ соматической фразеологии (на материале русского, английского и немецкого языков) : дис...канд. филол. наук : 10.02.20 Казань, 1973. 160с.

21. Дорониная Е. Г. Фразеологическая картина мира в творчестве А. Платонова. автореф. дис...канд. филол. наук : 10.02.01 Челябинск, 2004. 23 с.

22. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов. Москва : 1990. 159с.

23. Жукова М. Е. Фразеологическая картина мира современной России в зеркале одного дняю *Вестн. Новг. гос. ун-та. Сер.: История. Филология*. 2008. № 47. С. 69–71.

24. Золотова Г. А. Синтаксический словарь: Репертуар элементарных единиц русского синтаксиса. Москва : Наука, 1988. С. 5.

25. Кацнельсон, С. Д. К понятию типов валентности. *Вопросы языкознания*. 1987. № 3. С. 20–32.

26. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
27. Караулов Ю. Н., Филиппович Ю.Н. Лингвокультурное сознание русской языковой личности. Моделирование состояния и функционирования. Москва : 2009. 336 с.
28. Кибрик А. А., Паршин П. Б.. Дискурс. Энциклопедия Кругосвет. 2001. URL : http://krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/DISKURS.htm (дата звернення: 15.05.2020).
29. Ковшова М. Л. Семантика и прагматика фразеологизмов (лингвокультурологический аспект). автореферат дис. д-ра филол. наук. :10.02.19 Москва, 2009. URL: <http://www.dissercat.com/content/semantika-i-pragmatika-frazeologizmov-lingvokulturologicheskii-aspekt> (дата звернення 5.11.2020).
30. Копжасарова У. И., Кубеева М. М. Роль информационной обучающей среды в формировании профессиональной компетентности учителя иностранного. *Научное обозрение. Педагогические науки*. 2017. № 2. С. 65–69.
31. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. 2010. URL : <http://litmisto.org.ua/?p=15201>
32. Красных В. В. Этнопсихолингвистика и лингво-культурология: Курс лекций. Москва : ИТДК Гнозис, 2002. 284 с.
33. Кубрякова Е.С. О ментальном лексиконе. Лексикон как компонент языковой способности человека. *Язык и знание*. Москва : «Языки славянской культуры», 2004. С. 378–390.
34. Кумачёва А. В. Фразеологические сочетания как часть словарного состава. *Иностранный язык в школе*. 1953. № 6. С. 8-9
35. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. 2-е изд., перераб. Москва : Высш. шк., Дубна: Феникс, 1996. 445 с.

36. Кунин А. В. Основные понятия английской фразеологии как лингвистической дисциплины и создание англо-русского фразеологического словаря: дис. д-ра филол. наук : 10.02.19 Москва : 1964.
37. Лингвистическая география. Изоглосса, лингвистический ареал, лингвистический ландшафт. URL : <https://myfilology.ru//155/lingvisticheskaya-geografiya-izoglossa-lingvisticheskij-areal-lingvisticheskij-landshaft/> (дата звернения : 18.05.2020)
38. Маслова В. А. Введение в лингвокультурологию. Учебное пособие. Москва : «Наследие», 1997. 1229 с.
39. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
40. Мелерович А. М. Проблема семантического анализа фразеологических единиц современного русского языка: учеб. пособие по спецкурсу. Ярославль : ЯГПИ, 1979. 80 с.
41. Методы изучения и описания языка. URL: <https://sites.google.com/site/yazyk13/podgotovka-k-ekzamenu/metody-izucenia-i-opisania-azyka> (дата звернения : 22.10.2020).
42. Мусорин А. Ю. Основные науки о языке. Новосибирск : Новосибирское книжное издательство, 2004 г. 196 с.
43. Моисеева С.А., Волошкина И.А. Французский национальный характер в зеркале фразеологии. URL: <http://dspace.bsu.edu.ru/bitstream/123456789/252/1/Moiseeva%20S.A.%20Franch.pdf> (дата звернения : 22.10.2020).
44. Мордкович Э.М. К вопросу о семантических полях соматических фразеологизмов. *Вопросы семантики фразеологических единиц славянских, германских и романских языков*. Новгород, 1972. Ч. II. С. 98–100.
45. Новикова К. Ю. Лингвострановедческий анализ эмоционально-экспрессивных фразеологических единиц (на материале французского языка): автореф. дис. канд. филол. наук : 10.01.03 Москва : МГЛУ, 1998. 16 с.

46. Огуй А.Д. Одиниці фразеологічного рівня мови та специфіка їх перекладу. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна*. № 635 : 200-річчя Харківської мовознавчої школи. Харків : Константа, 2004. С. 123–127.
47. Петренко Е. Е. Фразеологическая картина мира в художественных текстах для младших школьников: дис. канд. филол. наук: 10.02.01 Челябинск, 2008. 258 с.
48. Плотников Б. А. Основы семасиологии. Минск: Вышэйшая школа, 1984. 223 с.
49. Пономаренко В.А. Фразеологические единицы в деловом дискурсе (на материале английского и русского языков): автореф. дис... кан. филол. наук : 10.01.02. Краснодар, 2007. 23 с.
50. Реформатский А. А. О сопоставительном методе *Рус. язык в нац. школе*. 1962. № 5.
51. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : «Международные отношения», 1974. 216 с.
52. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. Москва : 1996. 260 с.
53. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Москва: Академический Проект, 2004. 991 с.
54. Степанова Л. Универсальное и индивидуальное во фразеологической картине мира. 2006. URL : <http://www.russian.slavica.org/cat3-64.html> (дата звернення 4.10.2020).
55. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи. Воронеж: Изд. Воронеж, ун-та, 1985. 171 с.
56. Телия В. Н. Культурно-национальные коннотации фразеологизмов (от мировидения к миропониманию). *Славянское языкознание. XI Международный съезд славистов*. Москва : Наука. 1993. С. 302–314.

57. Телия В. Н. Основные постулаты лингвокультурологии. *Филология и культура: Материалы II междунар. конф., 12-14 мая 1999 г.:* В 3 ч. / Отв. ред. Н. Н. Болдырев. Тамбов: Изд-во Тамбов. ун-та, 1999. Ч. 3. С. 14–15.

58. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.

59. Тер-Минасова С. Язык и межкультурная коммуникация. URL : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/Ter/_02.php (дата звернення : 22.10.2020).

60. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. Київ : Знання, 2007. 494 с.

61. Улухужаев, Н. З. Лингвокультурологический аспект фразеологических единиц узбекского языка. *Молодой ученый*. 2016. № 19 С. 614–618.

62. Фисенко О. С., Лазарев С.В. Архетип в структуре метаконцепта. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*. 2014; № 6-2.

63. Хайруллина Р. Х. Фразеологическая картина мира: от мировидения к миропониманию. Уфа : Вагант, 2008. 330 с.

64. Чикина Е. Е. Выявление национально-культурной специфики фразеологизмов: современные подходы. *Международный научно-практический (электронный) журнал «INTER-CULTUR@L-NET»*, Выпуск № 3, 2004. URL : www.vfnglu.wladimir.ru/Rus/NetMag/v3/v3_ar09.htm (дата звернення : 22.10.2020).

65. Шангараева Л. Ф. Национально-культурная специфика семантики ФЕ, относящихся к семантическому полю «качество выполнения трудовой деятельности». *III Международные Бодуэновские чтения: И. А. Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания (Казань, 23-25 мая 2006 г.): труды и материалы: в 2 т. / Казан.*

гос. ун-т; под общ. ред. К. Р. Галиуллина, Г. А. Николаева. Казань: Изд-во Ка- зан. ун-та, 2006. Т.2. С.277–279.

66. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. Москва : Высшая школа, 1985. 160с.

67. Alefirenko N. F. Linguistic world picture: Logoevisteme. *Domain LinguoculturemeTheory and Practice in Language Studies*, 2015, V.1, №1, pp. 1– 17.

68. Bausinger H. Formen der Volkspoesie. Berlin, Max Niemeyer Verlag 1968. 130 S.

69. Jung C. G. Man and his Symbols. New York: Anchor Press, Doubleday, 1988. 325 p.

70. Jung C. G. Four Archetypes: Mother, Rebirth, Spirit, Trickster. London, New York: Routledge, 2003. 440 p.

71. Ungerer F., Schmid H. J. An Introduction to Cognitive Linguistics. – L. and N.Y.: Longman, 1997. 599 P.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

72. Баранов Х.К. Арабско-русский словарь. [6-е изд., стереотип.]. Москва : Русский язык, 1985. 944 с.

73. Фавзи А.М, Шкляр В.Т.. Учебный русско-арабский фразеологический словарь. Москва : Русский язык, 1989. 616 с.

74. Cambridge dictionary. URL: <https://www.google.com.ua/amp/s/dictionary.cambridge.org/ru/phrasal-verb>

75. Longman Phrasal Verbs Dictionary. Pearson Education Limited, 2000. 324 p.

76. Oxford Dictionary of Idioms. Oxford : Oxford University Press, 2004. 352 p.

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the analysis of such a topical problem as the valency potential of somatic idioms in English and Arabic languages.

The study object can be defined as somatic phrases in English and Arabic languages.

Somatic phrasemes were first studied by F. Wacch with the example of the Estonian language. Since then, somatic phraseology has developed rapidly in the material of other languages: German (M. Gamzyuk, G. Gritciano, I. Dubrovskaja), English (N. Andreichuk) and Spanish (O. Tolstova), etc., and in particular in the following aspects: semantic (L. Vasilchuk, N. Kulik, V. Lamakina), in lingvo-cognitive (L. Arkhipkina, O. Tolstova, O. Selivanova) and functional (O. Andreichenko).

The main aim of this work is to demonstrate different types of valence of the English and Arabic phraseological units, their analysis, and classification.

The definition of “somatic idioms” is offered in the work. Four types of somatic idioms are represented by 141 examples (101 English and 40 Arabic idioms), which were selected from English-language and Arabic dictionaries “Longman Idioms and Phrasal Verb Dictionary”, “Oxford Dictionary of English Idioms”.

The scientific novelty of the presented research lies in the possibility of using the results and illustrative material of the study in teaching courses in lexicology, linguistics, typology of languages and cultures, ethnology and regional variation of the English and Arabic language.

Key-words: *valency, somatic idioms, verbal idioms, substantive idioms, adjective idioms, adverbial idioms*

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Литвина Олена Максимівна, студент(ка) 2 курсу, форми навчання заочної, факультету іноземної філології, спеціальність філологія, освітньо-професійна програма мова і література (англійська), адреса електронної пошти litvinaolena@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Фразеологізми з найменуваннями частин тіла в сучасних англійській та арабській мовах» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ студента _____